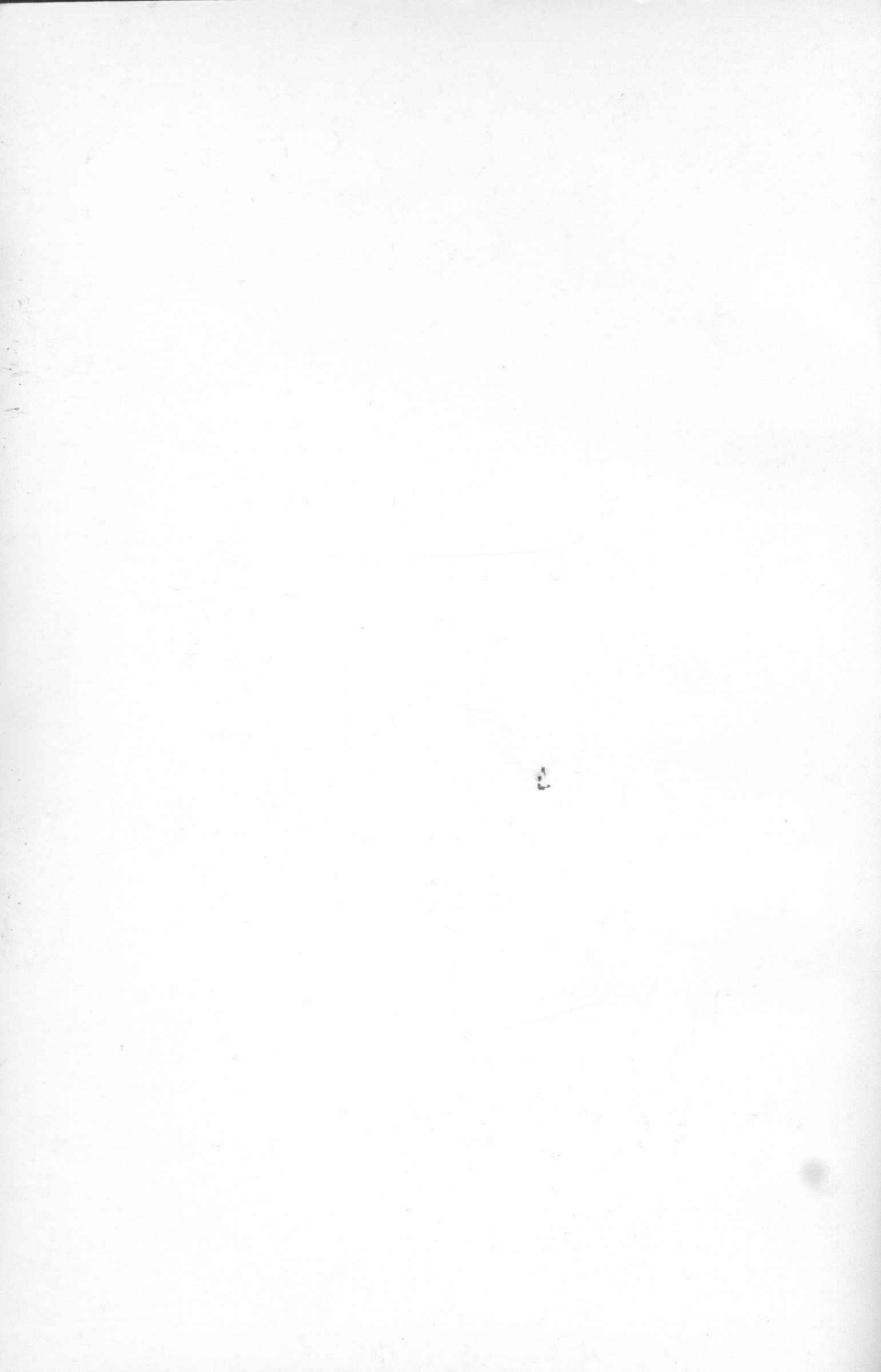

ΠΟΛΕΜΟΣ & ΕΙΡΗΝΗ Α.Ε.

(Όψεις της
ελληνοτουρκικής
διαμάχης)

για τις
κινούμενες πόλεις

3M

3

ΠΟΛΕΜΟΣ & ΕΙΡΗΝΗ Α.Ε.
(Όψεις της ελληνοτουρκικής διαμάχης)

ΠΟΛΕΜΟΣ & ΕΙΡΗΝΗ Α.Ε.
(Όψεις της ελληνοτουρκικής διαμάχης)
μια έκδοση για τις *Κινοούμενες Πόλεις*
Θεσσαλονίκη, Δεκέμβριος 1996
Τ.Θ. 50473 Τ.Κ. 54013 Θεσσαλονίκη

Στην Ελλάδα μετά τα συλλαλητήρια και τους μεγαλέξανδρους του 1992 παρατηρούμε σήμερα μια σημαντική υποχώρηση της προβολής του εθνικιστικού παροξυσμού ως επιλογής των κυρίαρχων δυνάμεων. Αυτό δεν σημαίνει φυσικά σε καμία περίπτωση και την απόρριψη ή πολύ περισσότερο την καταδίκη μιας τέτοιας επιλογής. Μέσα από αυτήν την έξαρση χτίστηκε ένα ισχυρό και αποφασιστικό προφίλ των Ελλήνων, απαραίτητο για μια “δυναμική” κοινωνία. Ο εθνικισμός μπάλωσε πολλές τρύπες στη μικροαστική ιδεολογία. Από την άλλη μεριά, ίσως πρόσκαιρα να περιορίστηκαν οι ορίζοντες της αύξησης των κερδών από τη διείδδυση ελληνικών κεφαλαίων ή της επέκτασης των ζωνών επιρροής του ελληνικού κράτους στην περιοχή. Ωστόσο, το χαμένο έδαφος φαίνεται να έχει κερδηθεί.

Κι αν το τεράστιο ενδιαφέρον για την ονομασία της Π.Γ.Δ.Μ. δείχνει να έχει χαθεί, κι αν ακόμη μπορεί κανείς να μη θυμάται την ένταση στις ελληνοαλβανικές σχέσεις, βέβαιο είναι ότι η συμβολή εθνικιστικών αντιλήψεων στη δημιουργία της σημερινής πραγματικότητας, που φαντάζει περισσότερο “διεθνιστική”, ήταν και παραμένει καθοριστική.

Υπάρχει πάντα το ανοιχτό πρόβλημα των ελληνοτουρκικών σχέσεων· ο “προαιώνιος εξ ανατολών κίνδυνος” παρουσιάζεται σε μια φασματική κοινή γνώμη πάντοτε ισχυρός, επιθετικός και επικίνδυνος. Διατηρείται μ’ αυτόν τον τρόπο ένα μέτωπο που μπορεί να χρησιμοποιείται κάθε φορά για να εξυπηρετεί τα συμφέροντα των κυρίαρχων σε οικονομικό, πολιτικό και στρατιωτικό επίπεδο. Το ερώτημα λοιπόν δεν είναι τι έγιναν οι τόσοι “μακεδονομάχοι” της περασμένης τετραετίας αλλά τί τους αντικατέστησε.

Καθώς το σημερινό ζητούμενο είναι η χάραξη μιας "εθνικής" οικονομικής πολιτικής που θα δώσει ακόμα μεγαλύτερη ώθηση στο ντόπιο κεφάλαιο, απαιτούνται στρατηγικές κινήσεις περισσότερο σύνθετες, τόσο στο εξωτερικό όσο και - κυρίως - στην άμεση γεωγραφική και οικονομική περιφέρεια της Ελλάδας. Από τη στιγμή όμως που το άλλο αφεντικό που κινείται στην ίδια περιοχή είναι η Τουρκία η στρατηγική αυτή δεν μπορεί παρά να στρέφεται εναντίον της - χωρίς να αποκλείεται η χρησιμοποίηση, αναλόγως των περιστάσεων, μιας πολιτικής χαμηλών τόνων, ή ακόμα και μιας ενδεχόμενης συνεργασίας και συνεκμετάλλευσης της περιοχής.

Η ελληνοτουρκική διαμάχη δεν είναι βέβαια πρόσφατο φαινόμενο. Οι ρίζες και οι διαδοχικές φάσεις της μπορούν με ευκολία να ανιχνευθούν στο παρελθόν. Η ιστορική της πορεία δεν καθορίστηκε μονοσήμαντα από τις συνθήκες που επικρατούσαν στα δύο κράτη και από τις επιδιώξεις των κυρίαρχών τους τάξεων. Ήταν πάντοτε μέρος και αποτέλεσμα γεωπολιτικών εξελίξεων ευρύτερων και αυτό είναι προφανές και σήμερα.

Η κατάργηση του ανατολικού μπλοκ, πέρα από τις αλλαγές που σήμανε για ολόκληρο τον πλανήτη, αναδιέταξε και το έδαφος του ελληνοτουρκικού ανταγωνισμού. Η κατάκτηση των αγορών στη Βαλκανική και τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες, η εκμετάλλευση του εργατικού δυναμικού και των πρώτων υλών, ο σχεδιασμός και η δημιουργία νέων ενεργειακών δρόμων αποτελούν πλέον προκλήσεις και στόχους για τις αστικές τάξεις των δύο χωρών και ένα νέο πεδίο αντιπαράθεσής τους.

Η όρεξη των δύο μικρομεσαίων αφεντικών της περιοχής έχει ανοίξει. Τώρα και πλιάτσικο θεωρούν ότι μπορούν να κάνουν και ισχυρές βάσεις να βάλουν για τις αυριανές τους δραστηριότητες. Μπορούμε λοιπόν να αναφερόμαστε σ' έναν νέο οικονομικό πόλεμο, πόλεμο ενάντια στις κοινωνίες των δύο χωρών και τις κοινωνίες των χωρών της περιοχής, έναν πόλεμο που εξελίσσεται με ένταση και εκτείνεται πολύ πέρα από τα ελληνοτουρκικά σύνο-

ρα. Αυτό δεν αποκλείει βέβαια την πιθανότητα μιας στρατιωτικής σύγκρουσης, σαν μια κορύφωση του μεταξύ τους ευρύτερου ανταγωνισμού.

Όλα αυτά δεν ήταν δυνατόν να αφήσουν ανεπηρέαστο το εσωτερικό των δύο χωρών. Η αντανάκλασή τους υπήρξε έντονη, με αποτέλεσμα να αναπτυχθούν αρκετές και αρκετά διαφορετικές μεταξύ τους απόψεις και στάσεις απέναντι στο πλέγμα των σχέσεων Ελλάδας - Τουρκίας. Όσον αφορά την ελληνική πλευρά υπάρχει ένα ευρύ φάσμα, που ξεκινάει από εκείνες που κινούνται στα ήδη γνωστά πλαίσια της "παραδοσιακής" εχθρότητας των δύο χωρών μέχρι άλλες που επιχειρούν να κινηθούν σε μία διαφορετική κατεύθυνση.

Έτσι, αν για ένα σημαντικό μέρος της ελληνικής κοινωνίας τα εθνικά στερεότυπα και οι φόβες της αγεφύρωτης αντιπαλότητας κυριαρχούν, ένα άλλο μέρος, ενσωματώνοντας αφαιρέσεις της Αριστεράς, βλέπει φιλικά τον τουρκικό "λαό". Η στάση αυτή στηρίζεται σε στοιχεία ενότητας των δύο "λαών", που ξεκινούν από κοινές πολιτισμικές ρίζες, παραδόσεις και καταβολές, και φθάνουν ως τις νεώτερες μνήμες των διώξεων της Αριστεράς στις δύο χώρες.

Ωστόσο στη συντριπτική πλειονότητα αυτών των αντιλήψεων είναι κοινός τόπος οι ευθύνες για τις κακές σχέσεις να επιρρίπτονται στις εκάστοτε τουρκικές κυβερνήσεις και τις διεκδικήσεις που αυτές προβάλλουν εις βάρος της Ελλάδας. Η σύνθετη φύση της αντιμαχίας των δύο κρατών, γενικά, δεν αντιμετωπίζεται παρά με έναν αφηρημένο και απλουστευτικό τρόπο, ενώ τα ελληνικά αφεντικά είτε "απουσιάζουν", είτε παρουσιάζονται ως οι ειρηνοποιοί της περιοχής, προπομποί μιας οικονομικής συνεργασίας που θα οδηγήσει δήθεν στην εξάλειψη των αντιθέσεων μέσα από το κοινό συμφέρον. Στα πλαίσια αυτών των τοποθετήσεων, λογική συνέπεια είναι η καλλιέργεια στον ύψιστο βαθμό της αντίληψης ότι η Ελλάδα σαφέστατα αμύνεται ενώ η Τουρκία σαφέστατα επιτίθεται.

Ταυτόχρονα αυξάνει το ενδιαφέρον για τις εξελίξεις στο εσωτερικό της άλλης πλευράς. Ο τρόπος όμως με τον οποίο προβάλλονται στην Ελλάδα οι κοινωνικές και πολιτικές κρίσεις στην Τουρκία είναι αποκαλυπτικός των προθέσεων. Η παρουσίαση είναι κατά κανόνα τέτοια ώστε να ενισχύει την "από'δω" πλευρά. Καλλιεργείται η άποψη - ανομολόγητος πόθος - ότι η Τουρκία κλονίζεται κάτι που γενικά "μας" συμφέρει, καθώς και η πεποίθηση ότι η Ελλάδα μπορεί και πρέπει να εκμεταλλευτεί τις αντιθέσεις στο εσωτερικό της. Το δόγμα "ο εχθρός τού εχθρού μου είναι φίλος μου" οδηγεί πολλούς να νιώθουν απεριόριστη "συμπάθεια" και "αλληλεγγύη" για τους κατατρεγμένους από το τουρκικό κράτος, που σε κάθε άλλη περίπτωση θα αγνοούσαν ή θα χτυπούσαν οι ίδιοι.

Το σκοπούμενο αποτέλεσμα είναι η μετατροπή των συμφερόντων των ντόπιων αφεντικών σε εθνικά και η ταύτιση της κοινωνίας μαζί τους. Εδώ βρίσκεται και το σημείο που συνδέει την αντιμετώπιση των ελληνοτουρκικών σχέσεων με την στάση απέναντι στους υπόλοιπους γείτονες και με τον εντός των συνόρων ταξικό ανταγωνισμό.

Για μας αυτή η επιδίωξη και οι αντιλήψεις που την στηρίζουν αποτελούν εμπόδιο για την κοινωνική απελευθέρωση. Δε δεχόμαστε ότι το κύριο και μοναδικό πρόβλημα της ελληνικής κοινωνίας είναι η απειλή πολέμου από την Τουρκία, παροδοχή που αναγκάζει όποιον την κάνει να προσδεθεί ουσιαστικά στο άρμα μιας οποιασδήποτε "εθνικής" πολιτικής και να ακολουθήσει τις επιταγές και τους στόχους της. Αντίθετα σκοπός μας είναι να δημιουργήσουμε, μέσα απ' αυτήν και άλλες προσπάθειες, ρήγματα στους μηχανισμούς που ταυτίζουν τα συμφέροντα των κυρίαρχων με τους υποτελείς τους.

Οι σελίδες που ακολουθούν δεν αποτελούν παρά ένα μέρος των απαντήσεων που επιβάλλεται να δοθούν, ορισμένα βήματα σε μια πορεία που έχει ακόμα μακρύ δρόμο να διανύσει. Όσα κείμενα δεν αποτελούν μεταφράσεις αποδίδονται περιληπτικά στα

τουρκικά, σε μια προσπάθεια να ξεπεράσουμε τα προβλήματα της γλώσσας εκεί που η επικοινωνία είναι και απαραίτητη και επιθυμητή. Οι δυσκολίες είναι εμφανείς. Οι ελλείψεις επίσης. Όμως τίποτε ολοκληρωμένο δεν είναι δυνατό να επιτευχθεί χωρίς πρωτοβουλίες που θα οδηγούν σε κοινούς αγώνες.

Σήμερα, περισσότερο από ποτέ, το ερώτημα που τίθεται δεν είναι πώς θα αντισταθούμε στον πόλεμό τους αλλά και πώς θα πολεμήσουμε την ειρήνη τους.

ÖZET

Yunanistan'da ki milliyetçilik bugün; Balkanlara ekonomik açılım için gereken zorunlu mutabakat ve gücün yaratılmasına yardımcı olduktan sonra, egemenlerin seçimi sonucu geri çekiliyor gibi görünmekte.

Buna rağmen, Türkiye her zaman için güçlü ve saldırgan gösterilirken, Türkiye ile zıtlaşılan cephe açık tutulmaya devam ediyor. Bugün, sermayenin başlıca hedefi toplumun biat edeceği bir milli ekonomik siyasettir. Bu siyaset, Türkiye'nin bölgede ki bir diğer patron oluşu nedeniyle, doğal olarak Türkiye ile çatışma içerisinde.

Yunan - Türk zıtlaşması, tarih boyunca daha geniş coğrafi değişimlere yol açmıştır, bugün doğu blokunun çöküşü, karşı karşıya gelinen yeni sahanın sınırlarını belirliyor, Balkan ve eski Sovyetler Birliği ülkelerinin sömürülmesi

(özellikle ham madde ve işçi gücü bakımından) bölgenin iki orta çaplı patronunun yeni hedefleri arasındadır.

Şimdiden ekonomik bir savaş ile karşı karşıyayız ki bu savaş, hem iki ülke toplumuna, hemde bölgede ki diğer ülkelerin toplumlarına karşı sürdürülen bir savaştır.

Yunan - Türk zıtlaşmasının Yunan toplumuna yansıyan yanı değişik görüşlerle ifade edilmemektedir. “Geleneksel düşmanlık” söylemleri olduğu kadar, özellikle soldan etkilenererek Türk “halkını” dostça gören ve her defasında yaratılan gerilimin sorumlusunun Türk hükümeti olduğu yönünde ki görüşlere de rastlanmaktadır.

Türk- Yunan zıtlaşmasının karmaşık yapısını açıklamaya yeterli olamayan bu tür görüşler soruna daha çok basitleştirerek yaklaşıyorlar. Ya egemenlerin rolünden hiç bahsetmeyerek es geçiyorlar ya da onları bölgede işbirliği ve kalkınmayı arzu eden barış yanlıları olarak sunuyorlar.

Şu ortak görüş işlenmektedir; Yunanistan açıkça savunma konumundadır, buna karşın Türkiye ise açıkça saldıran taraftır.

Türkiye’de yaşanan toplumsal ve siyasi çalkalanmalar da Yunanistan rejiminin işine gelecek biçimde sunulmaktadır. Özellikle “düşmanımın düşmanı benim dostumdur” ilkesi bir çok Yunanlıyı Türkiyece baskı görenlere karşı dayanışma içinde bulunduğunu açıklamaya itiyor.

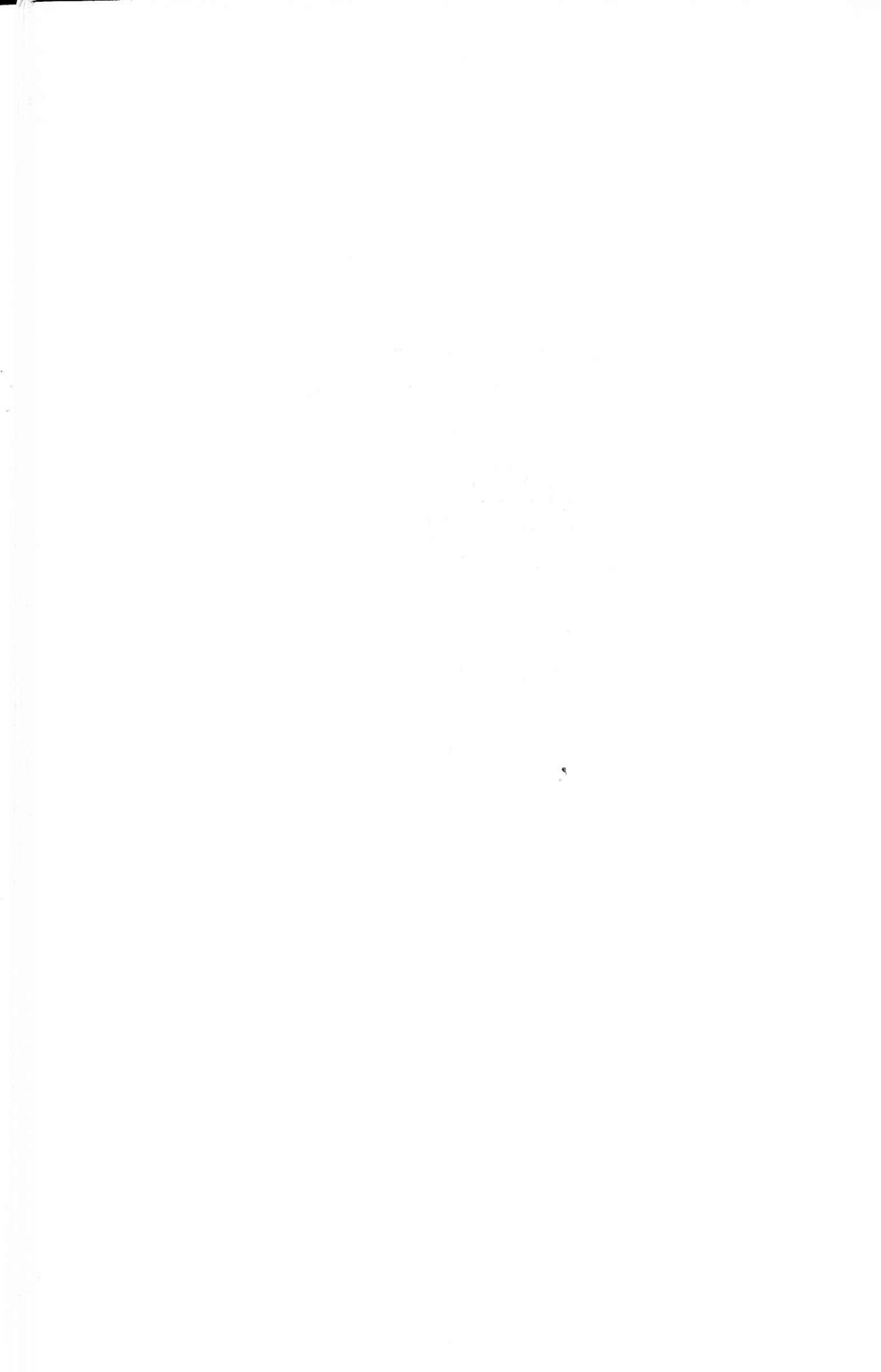
Bizce tüm bu yaklaşımlar toplumsal kurtuluş için birer engel teşkil etmektedirler. Bizim hedefimiz egemenlerin çıkarlarını, ezilenlerin çıkarlarıyla birmiş gibi gösteren odaklara darbe vurabilmektir.

Elbette, olanaksızlıkların varolduğunun farkındayız, yinede somut teşebbüslere ve özellikle iletişime gereksinim olduğu açıktır (iletişimin gerekliliği açısından bu özet çeviriye ihtiyaç duyulmuştur).

Sorun sadece onların savaşına nasıl karşı duracağımız değil aynı zamanda onların barışına karşı nasıl savaşağımızdır da.

**ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ
ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟ**

Μία σύντομη ιστορική αναδρομή

Η ελληνοτουρκική διαμάχη ακολουθεί μια ιστορική διαδρομή ανάλογη με την εξέλιξη των δύο κρατικών σχηματισμών και την προσπάθειά τους να κυριαρχήσουν ή τουλάχιστον να αποτελέσουν έναν από τους βασικούς φορείς κυριαρχίας και ελέγχου στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.

Χρειάζεται από την αρχή να εντοπίσουμε δύο σημεία (κοινούς τόπους ίσως, αλλά καθοριστικά στην πορεία του ανταγωνισμού των δύο κρατών): α) Από τον 19ο αιώνα και στη συνέχεια τα δύο κράτη βρίσκονται σε σχέσεις πολλαπλής εξάρτησης (οικονομικής, πολιτικής, στρατιωτικής) από τις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές δυνάμεις της εποχής· συχνά, μάλιστα, εξαρτώνται από το ίδιο κέντρο κυριαρχίας. Όμως η πραγματικότητα αυτή δεν πρέπει να μας οδηγεί σε μηχανιστικές απλουστεύσεις. Η εξάρτηση αποτελεί ένα ρευστό περιβάλλον που καθόλου δεν απαγορεύει αυτόνομες τακτικές κινήσεις που εξυπηρετούν τα ιδιαίτερα συμφέροντα των αρχουσών τάξεων των δύο κρατών. β) Υπάρχει μια διαφορά φάσης στην καπιταλιστική ανάπτυξη των δύο χωρών που αντανάκλαται και στα πολιτικά, κρατικά μορφώματά τους. Πράγμα που έχει ως συνέπεια διαφορές στις σχέσεις και τους τρόπους προσαρμογής στο παγκόσμιο οικονομικό και πολιτικό περιβάλλον.

Στην Ελλάδα το κεφάλαιο ήταν βασικά μεταπρατικό. Το εμπόριο και η ναυτιλία αποτελούσαν τις βασικές δραστηριότητες της αστικής τάξης, που σημαντικό τμήμα της βρισκόταν έξω από τα τότε όρια του ελληνικού κράτους (παροικίες). Στη δυναμική του κεφάλαιου, αλλά και στις επιλογές των Μεγάλων Δυνάμεων, βασίστηκε η δημιουργία και επέκταση του ελληνικού κράτους (σταδιακά το 19ο και στις αρχές του 20ού αιώνα) εις βάρος της

καταρρέουσας Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Παρά τις προσπάθειες του ελληνικού κράτους να παίξει και το ρόλο μιας περιφερειακής στρατιωτικής δύναμης (βλ. π.χ. τη συμμετοχή στην συμμαχική εκστρατεία στην Κριμαία, το 1918), τα σχέδια αυτά ναυάγησαν με την αποτυχία της εκστρατείας στη Μικρά Ασία στα 1919-1922. (Είναι και η εποχή που, μετά από έναν αιώνα ανακατατάξεων, παγιώνεται το status quo που επικρατεί μέχρι σήμερα).

Από την άλλη πλευρά στην Τουρκία η ανάπτυξη της εθνικής αστικής τάξης συνδέθηκε με το στρατό και την κρατική γραφειοκρατία. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ένα συγκεντρωτικό κράτος, μια οικονομία πολύ λίγο ανοιχτή και, τελικά, ελάχιστη ή μηδαμινή κινητικότητα στο πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο. Αυτές οι διαφορετικές τάσεις στην Ελλάδα και την Τουρκία, παρά τις μεταβολές που σημειώθηκαν στις δεκαετίες που ακολούθησαν, διαμόρφωσαν και διαφορετικά δεδομένα που έχουν μεγάλη σημασία για την κατανόηση της διαφορετικής συμπεριφοράς των δύο καθεστώτων, στην εσωτερική και εξωτερική τους πολιτική.

Η πρόσκαιρη συμμαχία των δύο κρατών την περίοδο 1930-1950 προήλθε από την αμοιβαία ανάγκη να βγουν από τη διπλωματική απομόνωση στην οποία βρέθηκαν μετά το τέλος του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, να ρυθμίσουν τις εκκρεμότητες στα μεταξύ τους ζητήματα (πρόσφυγες, περιουσίες, εμπορικές συμφωνίες) και να αντιμετωπίσουν έναν κοινό εχθρό στην περιοχή (την Ιταλία στο μεσοπόλεμο, τη Σοβιετική Ένωση μεταπολεμικά).

Μετά το τέλος του πολέμου και την οριστική μοιρασιά του κόσμου σε δύο ζώνες επιρροής, τα δύο κράτη, περισσότερο σίγουρα για τον εαυτό τους, ήταν για άλλη μια φορά σε θέση να προβάλλουν και να προωθήσουν τα δικά τους ιδιαίτερα συμφέροντα, στο βαθμό βέβαια που αυτά δεν έρχονταν σε στρατηγική σύγκρουση με τον κυρίαρχο του παιχνιδιού, τις ΗΠΑ. Το τουρκικό κράτος βρήκε πρώτο την ευκαιρία να επιτεθεί, αφού η Ελλάδα δεν είχε ακόμα συνέλθει από το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τον εμφύλιο που κρατούσε διχασμένη την ελληνική κοινωνία. Ως βασικό σημείο σύγκρουσης εμφανίστηκε η Κύπρος για την οποία έριξαν και οι δύο εθνικές αστικές τάξεις, και που κατέληξε ν' αποτελεί ιδεολογική εμμονή και για τα δύο εθνικά ακροατήρια. Η διαμάχη

συνεχίστηκε εις βάρος των εθνικών μειονοτήτων (ιδιαίτερα στην Τουρκία, όπου είχαμε την εξόντωση και εκτόπιση των Ρωμιών) και αργότερα στο Αιγαίο, στο οποίο η ανακάλυψη πετρελαϊκών κοιτασμάτων έκανε την κατοχή του πραγματικά συμφέρουσα. Παρόμοιος ανταγωνισμός - σε οικονομικό όμως επίπεδο- διεξήχθη και διεξάγεται και στις αγορές και εργολαβίες της Μέσης Ανατολής.

Οι εξελίξεις των τελευταίων χρόνων

Μετά την κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ νέα δεδομένα εμφανίστηκαν για τις αστικές τάξεις των δύο κρατών. Οι προσπάθειες ένταξης στην παγκόσμια αγορά των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης και αυτών που προήλθαν από τη διάσπαση της Σοβιετικής Ένωσης οδήγησαν στη δημιουργία νέων πολιτικών και κρατικών μορφωμάτων και σε έναν σκληρό οικονομικό ανταγωνισμό αναμεταξύ τους και στο εσωτερικό τους. Οι τοπικοί πόλεμοι, οι σφαγές και οι εθνικές εκκαθαρίσεις αποτέλεσαν τις “φυσικές” συνέπειες των παραπάνω μεταβολών. Το ίδιο και ο καθορισμός της ανάπτυξης με βάση τις ανάγκες της παγκόσμιας αγοράς, πράγμα που είχε ως αποτέλεσμα τη διάλυση του παλαιότερου “κοινωνικού ιστού” και την άγρια, αποικιακή εκμετάλλευση από τους ξένους επενδυτές και τους ντόπιους συνεργάτες τους. Το βασικό ενδιαφέρον των ξένων επενδύσεων εστιάστηκε στις πρώτες ύλες και το φτηνό εργατικό δυναμικό.

Ιδιαίτερη σημασία έχει δοθεί στην περίπτωση του πετρελαίου της Κασπίας, της “νέας Μέσης Ανατολής”. Για τον έλεγχο τόσο της παραγωγής όσο και της διακίνησής του αντιμάχονται, ανάμεσα στα αμερικανικά, ρωσικά και δυτικοευρωπαϊκά, και τα ελληνικά και τουρκικά συμφέροντα. Η γεωγραφική θέση των δύο χωρών βρίσκεται ακριβώς στο σταυροδρόμι όχι μόνο αυτών των γεωπολιτικών εξελίξεων αλλά και των παραδοσιακών ενεργειακών δρόμων και της οικονομικής διείσδυσης, το εύρος της οποίας πλέον μεγαλώνει σημαντικά. Η ένταση λοιπόν στο Αιγαίο εκφράζει πιο άμεσα τη συνολικότερη σύγκρουση συμφερόντων ελληνικού και

τουρκικού καπιταλισμού σε ολόκληρη την περιοχή, όχι μόνο γιατί αποτελεί το σύνορο ανάμεσα στα δύο κράτη αλλά και γιατί αποκατά αναβαθμισμένη σημασία ως βασικός χώρος διέλευσης των σημαντικότερων γνωστών κοιτασμάτων πετρελαίου -αυτού του ημισφαιρίου τουλάχιστον. Ο έλεγχός του είναι συνεπώς απαραίτητος. Γι' αυτό και τα ζητήματα της υφαλοκρηπίδας, της επέκτασης στα 12 μίλια κ.λ.π. δεν αφορούν πλέον τις παραδοσιακές ελληνοτουρκικές διαφορές αλλά σχετίζονται και με τα συμφέροντα εκείνων που ελέγχουν ή επιδιώκουν να ελέγξουν αυτήν την ενεργειακή οδό. Έτσι, η επέκταση της υφαλοκρηπίδας στα 12 μίλια, στρατηγική επιδίωξη του ελληνικού καπιταλισμού, συναντά τη σύσσωμη αντίδραση τουρκικών αλλά και αμερικανικών, ευρωπαϊκών και ρωσικών συμφερόντων. Η κυριαρχία στον ενεργειακό δρόμο του Αιγαίου σε συνδυασμό με την παγκόσμια δύναμη της ελληνικής ναυτιλίας βρρίσκει σαφώς αντίθετους τους άλλους -συνήθως ισχυρότερους- ανταγωνιστές των Ελλήνων καπιταλιστών. Εξάλλου, η παλιά υποβόσκουσα διαμάχη για τα πετρελαϊκά αποθέματα του Αιγαίου παραμένει -παρά την αμοιβαία αποχή από την εκμετάλλευσή τους- καθώς έχουν επιλεγεί ως παρακαταθήκη για μελλοντική χρήση στον τομέα της ενέργειας.

Τα γεγονότα στα Ίμια αποτέλεσαν ένα απλώς επεισόδιο, πιθανότατα το πιο "θερμό", στην παραπάνω διαμάχη. Έχει, ίσως, μικρή σημασία ν' ασχοληθούμε με το "ποιος άρχισε τις επιθετικές ενέργειες". Αν ήταν το ελληνικό κράτος με την προσπάθεια εθνικισμού βραχονησίδων ώστε να αποκτήσουν υφαλοκρηπίδα, αν ήταν το τουρκικό με το κατέβασμα της σημαίας... Σημασία έχει ότι βρισκόμαστε αντιμέτωποι με συνεχείς επιθετικές προσπάθειες και των δύο κρατών που διεκδικούν την κυριαρχία στην περιοχή. Σημασία έχει ότι ένα "θερμό επεισόδιο" ή ένα "θερμότερο" -όπως μια ολιγοήμερη σύρραξη- δεν αποτελούν παρά κινήσεις σε μια σκακιέρα και σχεδιάζονται ως τέτοιες. (Το γεγονός ότι τέτοιες κινήσεις είναι καθοριστικές για τις ζωές μας είναι κάτι που πρέπει να απασχολεί εμάς. Οι πάσης φύσεως στρατηγοί, από τη μεριά τους, καλά κάνουν τη δουλειά τους...)

Σημάδια του ανταγωνισμού μπορεί ν' αναγνωρίσει κανείς και στην περίπτωση της γιουγκοσλαβικής κρίσης, που φιλοξένησε

κατά κάποιο τρόπο τις ελληνοτουρκικές διαφορές, δίνοντας αφορμή για την κατασκευή σεναρίων “ορθόδοξων” ή “μουσουλμανικών τόξων”. Ακόμα, στην περίπτωση των υπόλοιπων βαλκανικών κρατών διαπιστώνεται μια σταθερή ελληνοτουρκική κούρσα για την οικονομική διείσδυση αλλά και τον πολιτικό επηρεασμό των τοπικών καθεστώτων.

Οι χώρες της Βαλκανικής κρίθηκαν τα τελευταία χρόνια ως ζωτικός χώρος για την επέκταση του ελληνικού κεφαλαίου. Επιδρομείς κάθε είδους, από ευκαιριατζήδες βιοτέχνες (κυρίως στην αρχή) μέχρι “σοβαρότερους” ισχυρούς επιχειρηματίες και τράπεζες, αναγνώρισαν στην περιοχή στρατηγική σημασία για τα συμφέροντά τους. Έφτασαν να μιλούν για “βαλκανική ενδοχώρα” (της Ελλάδας εννοείται) και “ευρεία περιοχή της δραχμής”. Η πραγματικότητα βέβαια απέχει από τέτοιους πόθους. Κι αυτό γιατί και άλλα κεφάλαια -συνχνά ισχυρότερα- συνωστίζονται στην περιοχή· μεταξύ των οποίων και τουρκικά, που σε πολλές περιπτώσεις, όπως και τα ελληνικά, έχουν “παραδοσιακούς οικονομικούς δεσμούς”, διαθέτουν δηλαδή το προνόμιο του know-how της εκμετάλλευσής.

Τα Βαλκάνια, αλλά και οι περιοχές του Εύξεινου Πόντου και των πρώην σοβιετικών δημοκρατιών, αποτελούν σήμερα ένα πεδίο πολλαπλών ανταγωνισμών “εθνικών” ή υπερεθνικών κεφαλαίων, αλλά και κρατών, πολυεθνικών οργανισμών και πολιτικής επιρροής. Σ’ ένα περιβάλλον ασταθές ακόμα, οι συμμαχίες και οι διαπλοκές συμφερόντων συγκροτούνται και αναθεωρούνται, επιδιώκοντας τη μέγιστη αποδοτικότητα αλλά και τη συμβατότητα με γενικότερους στρατηγικούς χειρισμούς.

“Ελληνικά” και “τουρκικά” συμφέροντα συγκροούνται άμεσα σε μια σειρά τομέων, αλλά κυρίως στους στρατηγικούς τομείς των υποδομών, επικοινωνιών και ενέργειας, που θα είναι καθοριστικοί για το ρόλο της κάθε χώρας στο παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα. Το γεγονός ότι τα “ελληνικά” συμφέροντα φαίνεται να βρίσκονται σε ισχυρότερη θέση (εξαιτίας της δυναμικότητας σε καίριους τομείς, του ύψους των επενδύσεων, της κρατικής συνδρομής αλλά και του πολιτικοοικονομικού πλεονεκτήματος της συμμετοχής στην Ε.Ε.) εξηγεί, εν μέρει, την “τουρκική επιθετικό-

τητα” αλλού. Πλάι στα “θερμά επεισόδια” στις σχέσεις των δύο κρατών, τα Βαλκάνια και η ευρύτερη περιοχή αποτελούν σήμερα ένα πεδίο ασκήσεων “ψυχρών επεισοδίων”. Ψυχρών όπως τα “νόμιμα” κέρδη από την εκμετάλλευση της αγοράς, αλλά και οι “παράνομες” σχέσεις με τις τοπικές μαφίες και δολοφονίες, ψυχρών όπως ο καθορισμός και ο έλεγχος της ζωής εκατομμυρίων ανθρώπων.

Στην περίπτωση της Κύπρου, μετά από χρόνια αδράνειας, παρατηρούμε τον τελευταίο καιρό μια “εθνική αφύπνιση” του ελληνικού κράτους και των κυρίαρχων πολιτικών και οικονομικών δυνάμεων. Χαρακτηριστικές στιγμές αυτής της διαδικασίας το Ενιαίο Αμυντικό Δόγμα και η δρομολόγηση της ένταξης της Κύπρου στην Ε.Ε. Μετά τη διάψευση των προσδοκιών για μια ρύθμιση του ζητήματος ύστερα από το τέλος του πολέμου στον Περσικό Κόλπο, το ελληνικό κράτος αναλαμβάνει πρωτοβουλίες σε πολιτικό και στρατιωτικό επίπεδο, με στόχο τη στενότερη πρόσδεση της Κυπριακής Δημοκρατίας στο άρμα των συμφερόντων του ελληνικού καπιταλισμού - προσπάθεια που βρίσκει εύφορο έδαφος στις “προαιώνιες” πολιτικές, οικονομικές, πολιτιστικές σχέσεις και επιρροές. Ιδιαίτερα στο Ενιαίο Αμυντικό Δόγμα, στη στρατιωτική αλλά και την πολιτική σημασία του, φαίνεται να “απαντούν” οι πρόσφατες δολοφονίες από την τουρκική πλευρά.

Αυτό που στερεότυπα ονομάζουν “δράμα της Κύπρου” δεν είναι παρά το γεγονός ότι εδώ και δεκαετίες μια ανεξάρτητη, υποτίθεται, δημοκρατία δέχεται συνεχείς επεμβάσεις κάθε μορφής. Με τους σημερινούς συσχετισμούς φαίνεται να προκρίνεται ως πιθανότερη “λύση” μια συνομοσπονδία -με ειδική σχέση ή ως κανονικό μέλος της Ε.Ε. Πάντως, οποιαδήποτε “λύση” συνδέεται άμεσα με τις εξελίξεις στην ευρύτερη περιοχή, και καθυστερεί από την ένταση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις και τις διαδικασίες “ειρήνευσης” στη Μέση Ανατολή.

Άλλα ζητήματα, όπως αυτό του Οικουμενικού Πατριαρχείου και της μειονότητας στη Δυτική Θράκη χρησιμοποιούνται σχεδόν αποκλειστικά ως μέσα για την άσκηση διπλωματικών πιέσεων. Παρότι ορισμένοι πολιτικοστρατιωτικοί κύκλοι στην Τουρκία

εξακολουθούν να έχουν επεκτατικές βλέψεις προς τα Βαλκάνια μέσω των τουρκικών και μουσουλμανικών μειονοτήτων, φαίνεται ότι οι κυρίαρχες καθεστωτικές δυνάμεις αντιλαμβάνονται ότι το ζητούμενο της αύξησης της επιρροής της Τουρκίας στην περιοχή δεν είναι δυνατό να προωθηθεί με στρατιωτικά μέσα.

Στην παραπάνω εικόνα της σύγκρουσης συμφερόντων φαίνεται να έχει προβάδισμα η ελληνική αστική τάξη. Έχει επιβάλλει την "ταξική ειρήνη" εδώ και δύο σχεδόν δεκαετίες, έχει κατορθώσει να ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση, διαθέτει ιδιωτικό κεφάλαιο εν δυνάμει πολύ ισχυρό, έχει τις δυνατότητες μιας σχετικά ορθολογικής κρατικής οργάνωσης και εκσυγχρονισμού του διοικητικού μηχανισμού. Παρουσιάζει ακόμα τα τελευταία χρόνια μια πρωτοφανή ανάπτυξη στον τομέα των υπηρεσιών και υποδομών (συγκοινωνίες, πληροφορική κ.λ.π.) που αποτελούν όρο για την κυκλοφορία και διείσδυση του κεφαλαίου.

Η Τουρκία από την άλλη πλευρά παρουσιάζει ανάπτυξη σε ορισμένους τομείς, κυρίως στο δυτικό της τμήμα, όπου οι επενδύσεις είναι τεράστιας αξίας, συχνά πολύ μεγαλύτερης από τις αντίστοιχες στην Ελλάδα. Αυτό βέβαια που ενδιαφέρει σ' αυτή τη φάση ιδιαίτερα την καπιταλιστική Δύση, και ειδικά την Ε.Ε., είναι η μεγάλη αγορά της Τουρκίας (ως αγορά προϊόντων αλλά και εργατικών χεριών). Όμως, η έντονη εσωτερική κρίση που αντιμετωπίζει η χώρα (οικονομική ύφεση, πόλεμος στο Κουρδιστάν, κοινωνικοθηρησκευτικές συγκρούσεις, μόνιμη πολιτική αστάθεια, ισχυρός ρόλος στρατού) εμποδίζει το πέρασμα στις νέες συνθήκες αναδιάρθρωσης του καπιταλισμού.

Η Τουρκία, παρά τις εξελίξεις της τελευταίας πενταετίας, εξακολουθεί να αποτελεί φύσει και θέσει ισχυρό πολιτικοστρατιωτικό παράγοντα και σημαντικές δυνάμεις (με βασικό άξονα το στρατό) φιλοδοξούν να παίζει ένα ρόλο τοποτηρητή των συμφερόντων της Δύσης -και ιδιαίτερα των ΗΠΑ. Μόνο που αυτός ο ρόλος -στο βαθμό φυσικά που έχει προοπτική- περιορίζει τις δυνατότητες της τουρκικής κοινωνίας και οικονομίας να ξεπεράσει τα παραπάνω αδιέξοδα χωρίς τον κίνδυνο πλήρους κατάρρευσης. Γιατί οι συνεχείς εξοπλισμοί και τα δάνεια υποθηκεύουν τις προσπάθειες καπιταλιστικού εκσυγχρονισμού.

Ο ελληνοτουρκικός ανταγωνισμός σ' όλα τα παραπάνω πεδία προκαλεί εδώ και χρόνια, ιδιαίτερα όμως τον τελευταίο καιρό, μια έκρηξη κατασκευής σεναρίων από τους κυρίαρχους εξουσιαστικούς μηχανισμούς και τους υπηρέτες ή απλά μιμητές τους, που συνήθως δεν ξεκαθαρίζουν και πολύ την εικόνα. Αντίθετα επιτείνουν τη σύγχυση, την παραπληροφόρηση, την αγωνία αλλά και την πειθάρχηση των δύο κοινωνιών, που περιορίζουν την ταξική αντιπαράθεση στο εσωτερικό τους, ενδυναμώνουν την κυριαρχία της επίσημης ιδεολογίας και ισχυροποιούν τελικά τα δύο καθεστώτα.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειώσουμε ότι στην Ελλάδα υπάρχει η γενική πεποίθηση πως η στρατιωτική σύγκρουση είναι ανεπιθύμητη. Πράγματι, οι φιλοδοξίες της ελληνικής αστικής τάξης για διεύθυνση στους νέους γι' αυτήν ζωτικούς χώρους ξεκινούν από την -προς το παρόν- κατακτημένη ηρεμία στο εσωτερικό μέτωπο. Το ιδεολόγημα του "εξωτερικού εχθρού" είναι χρήσιμο για τη διατήρηση αυτής της ηρεμίας αλλά μια σύρραξη με τη μία ή την άλλη μορφή θα μπορούσε να είναι καταστροφική για τις φιλοδοξίες της. Αντιθέτως η Τουρκία, και λόγω των μέχρι τώρα όχι ιδιαίτερα πετυχημένων προσπαθειών παρέμβασης στα Βαλκάνια και τον Καύκασο, και λόγω της φύσης του καθεστώτος της και, βέβαια, εξαιτίας της εσωτερικής αστάθειας και αναταραχής φαίνεται να προτάσσει ως μοχλό πίεσης τον πολιτικοστρατιωτικό παράγοντα. Η παραπάνω εικόνα ίσως είναι μία όψη της πραγματικότητας. Η άλλη όψη είναι πως η ελληνική πλευρά απλώς αναζητά αλλού το πεδίο σύγκρουσης με την τουρκική πλευρά: όχι στη στρατιωτική αντιπαράθεση, που σπανίως τη συνέφερε, αλλά κυρίως στην οικονομική, δηλαδή στην καπιταλιστική διεύθυνση στα Βαλκάνια και τους άλλους ζωτικούς χώρους, εκεί που σήμερα, και για τους λόγους που προαναφέραμε, αισθάνεται ισχυρότερη.

Αντανακλάσεις στο εσωτερικό των δύο χωρών

Ο εθνικισμός και οι διακρατικές και διεθνικές συγκρούσεις ή συμμαχίες καθορίζονται -ίσως όχι ολοκληρωτικά- από τις επιλογές των κρατών και των αρχουσών τάξεών τους. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα της ίδιας της Ελλάδας και της Τουρκίας, που δέκα μόλις χρόνια μετά τη Μικρασιατική Εκστρατεία ανακηρύχτηκαν σύμμαχοι. Η ελληνική αστική τάξη υποστήριξε την προσέγγιση.

Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ο “κομμουνιστικός κίνδυνος” συνενώνει και ταυτίζει πρόσκαιρα τα συμφέροντα των δύο κρατών. Η επιθυμία όμως του καθενός να παίξει το δικό του ιδιαίτερο ρόλο στην περιοχή, οι σχέσεις με τους Άραβες και τους ενεργειακούς δρόμους της Μέσης Ανατολής, όπως επίσης και η αναβίωση των εθνικών πόθων και ιδεολογημάτων (“ένωσις”, “διπλή ένωσις”, ξεκλήρισμα ελλ. μειονότητας) οδήγησαν στη σύγκρουση. Είναι χαρακτηριστικό πως, κατά την περίοδο αυτή, περισσότερο “πατριωτικός” είναι ο χαρακτήρας των αιτημάτων των προοδευτικών αστικών και των αριστερών δυνάμεων στις δύο χώρες, κατηγορώντας τα αντίστοιχα καθεστώτα για υποχωρητισμό στα σχέδια της Μεγάλης Βρετανίας αρχικά και των ΗΠΑ αργότερα.

Στην Τουρκία η αριστερά, εμποτισμένη από τον κεμαλισμό, αντιμετωπίζει απολύτως εθνικιστικά το ζήτημα της Κύπρου. Το ίδιο και ο χώρος του κέντρου στην Ελλάδα τη δεκαετία του '60, ενώ σταδιακά η ελληνική και ελληνοκυπριακή αριστερά θα διαφοροποιηθούν υποστηρίζοντας την ανεξαρτησία του νησιού. Υπάρχουν κάποιες επαφές ανάμεσα στην τουρκική και ελληνική αριστερά αλλά όχι ακόμα κοινές θέσεις ή συντονισμένες κινήσεις απέναντι στο ζήτημα του ανταγωνισμού.

Η πτώση της δικτατορίας και η τουρκική εισβολή στην Κύπρο το '74 θα δώσουν το έναυσμα για μια ταχεία “ωρίμανση” του ελληνικού πολιτικού συστήματος και θα επιταχύνουν την πορεία ένταξης της χώρας στο μοντέλο του δυτικοευρωπαϊκού καπιταλισμού. Σε σχέση με τις ελληνοτουρκικές διαφορές, και καθώς η αντιπαράθεση οξύνεται, στην ελληνική κοινωνία παγιώνεται η πεποίθηση του “εξ ανατολών κινδύνου”. Ταυτόχρονα η εμπιστοσύνη στις

Η.Π.Α. και το ΝΑΤΟ κλονίζεται. Αυτό οφείλεται εκτός των άλλων και στην ανάπτυξη μιας νέας δυναμικής στην ελληνική κοινωνία, με κύριες αιχμές της από την μία πλευρά τον αντιαμερικανισμό, τον αντιιμπεριαλισμό, την υποστήριξη των εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων και από την άλλη την εντονότερη προβολή του αιτήματος για μια ανεξάρτητη πατριωτική πολιτική στα "εθνικά ζητήματα".

Η δυναμική αυτή, ιδίως τα πρώτα μεταπολιτευτικά χρόνια, είναι τόσο ισχυρή ώστε δεν αφήνει ανεπηρέαστη ούτε την πολιτική των κυβερνήσεων Καραμανλή, ενώ πολύ περισσότερο ενσωματώνεται στη ρητορική του Α. Παπανδρέου με τα ανοίγματα στο ανατολικό μπλοκ και τους αδέσμευτους.

Με μεγαλύτερη ένταση και επιμονή αυτή η δυναμική εκφράστηκε από την αριστερά, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η στάση των διαφόρων φορέων της υπήρξε ενιαία. Έτσι ενώ οι κυρίαρχες δυνάμεις της απλώς επαναδιατυπώνουν την πολιτική τους στα "εθνικά" ζητήματα, κάνουν την εμφάνισή τους και τάσεις που αμφισβητούν την αριστεροπατριωτική λογική. Αυτές προχωρούν ένα βήμα περισσότερο στη διατύπωση ενός συνεπέστερου διεθνιστικού λόγου, χωρίς ωστόσο να αποφεύγουν τις απλουστεύσεις και τα αδιέξοδα. [Στην κριτική τους ανάλυση παρουσιάζεται συχνά ως βασικός υπεύθυνος του προβλήματος το ελληνικό κράτος και η πολιτική της ελληνικής αστικής τάξης, ενώ παραγνωρίζονται οι ευθύνες της τουρκικής πλευράς και η σύνθετη διάσταση του ανταγωνισμού. Η κοινωνική απήχηση αυτής της ανάλυσης παραμένει σταθερά περιορισμένη και αδύναμη.]

Την ίδια περίοδο στην Τουρκία οι μεταβολές θα είναι ελάχιστες. Η τουρκική αριστερά θα μείνει εγκλωβισμένη μέχρι το πραξικόπημα του 1980 σε κεμαλικές λογικές. Διαφορετικές προσεγγίσεις θ' αρχίσουν μετά την ήττα του κινήματος, στα πλαίσια μιας ευρύτερης αυτοκριτικής που έγινε και συνεχίζει να γίνεται από τους Τούρκους αγωνιστές. Εδώ θα πρέπει να τονίσουμε και το σημαντικό ρόλο που έπαιξε η εμφάνιση και ανάπτυξη του κουρδικού κινήματος, που ανέτρεψε πολλές από τις κατεστημένες αντιλήψεις όχι μόνο της αριστεράς αλλά και ολόκληρης της κοινωνίας της Τουρκίας.

Στην Ελλάδα προβάλλεται σήμερα το ζήτημα του τουρκικού επεκτατισμού είτε με τη μορφή άμεσων διεκδικήσεων (π.χ. νησιά, Δυτ. Θράκη) είτε με τη μορφή της “περικύκλωσης” και απομόνωσης (σενάρια για μουσουλμανικά τόξα, συμμαχία με Αλβανία, Πρώην Γιουγκοσλαβική Μακεδονία κλπ).

Η ανακύκλωση του εθνικισμού δεν έχει ως φορέα πάντα το επίσημο κράτος. Συχνά το ρόλο αυτό παίζουν κομμάτια του πολιτικού και επιχειρηματικού κόσμου, ενώ η αποδοχή του από τμήματα της κοινωνίας δημιουργεί πολλές φορές προβλήματα στις επιλογές των κυβερνήσεων και των καπιταλιστών που κινούνται περισσότερο “ευέλικτα” και κοσμοπολίτικα από τους υπηκόους τους. Αυτό σημαίνει πως οι εθνικιστικές τάσεις δεν είναι κατ’ ανάγκη σταθερά και μόνιμα επιλογές των κυβερνώντων ακόμα κι αν οι ίδιοι είναι αυτοί που τις εξέθρεψαν. Το φαινόμενο του εθνικισμού είναι ιδιαίτερα σύνθετο. Ο αντίλογος σ’ αυτό δεν μπορεί να ταυτίζεται με ένα ξερό αντιεθνικιστικό κήρυγμα, κάτι που ήδη κάνουν οι νεοφιλελεύθεροι διανοούμενοι και τ’ αφεντικά τους.

(Αλλά οφείλει να αντιπαρατίθεται στις καθεστωτικές επιλογές, να είναι συνολικά ανατρεπτικός.)

Στην Τουρκία το ενδιαφέρον του απλού πολίτη είναι αισθητά μικρότερο λόγω και των έντονων εσωτερικών προβλημάτων (οικονομική κρίση, Κουρδικό, θρησκευτικές συγκρούσεις, μόνιμη κοινωνική και πολιτική αναταραχή). Χρησιμοποιείται όμως ως ιδεολογικό όπλο στα χέρια των εξουσιαστών και υπερτονίζεται σε περιόδους μεγάλων εσωτερικών κρίσεων, ενώ ταυτόχρονα γαλουχεί το λαό με την εικόνα ενός μισητού εχθρού που -κατά την αντίστροφη εικόνα με την Ελλάδα- συνομωτεί συνεχώς εναντίον του έθνους σε συνεργασία με άλλους αντιπάλους (PKK, Συρία, Ιράν κλπ).

Στην Τουρκία το τμήμα της αστικής τάξης που στρέφεται προς την Ευρώπη και υποστηρίζει τον εκσυγχρονισμό φαίνεται πως δεν είναι ακόμα αρκετά ισχυρό για να απαλλάξει τις κρατικές επιλογές από στρατιωτικές λογικές. Ταυτόχρονα ο ελληνοτουρκικός οικονομικοπολιτικός ανταγωνισμός στα Βαλκάνια και την ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου ευνοεί ενίοτε την προβολή της Τουρκίας ως μικρής στρατιωτικής υπερδύναμης. Τα

οικονομικά συμφέροντα εξάλλου που συνδέονται με τη στρατιωτική βιομηχανία παραμένουν ισχυρά και σύνθετα καθώς, σταδιακά, στις επενδύσεις στην πολεμική οικονομία ιδιωτικά κεφάλαια - ντόπια αλλά και ξένα - εκτοπίζουν την κρατική παρουσία.

Στην Ελλάδα, όπως είπαμε και προηγουμένως, είναι προφανές εδώ και χρόνια πως το μεγαλύτερο τμήμα του κεφαλαίου απεύχεται μια στρατιωτική αναμέτρηση με την Τουρκία και μεταθέτει το πεδίο σύγκρουσης στον οικονομικό ανταγωνισμό. Ταυτόχρονα βλέπει ευνοϊκά μια ρύθμιση των διαφορών, θεωρώντας πως υπό συνθήκες σταθερότητας έχει περισσότερα πλεονεκτήματα ή ότι η οικονομική συνεργασία ανάμεσα στις δύο όχθες του Αιγαίου έχει πολλά να προσφέρει. Γενικά δηλαδή εξυπηρετείται από την - κάποιου τύπου- ένταξη της Τουρκίας στο ευρωπαϊκό σύστημα. Φυσικά υπάρχουν οικονομικοί τομείς (π.χ. κλωστοϋφαντουργία, γεωργία) όπου παράγοντές τους βλέπουν τα συμφέροντά τους να θίγονται από την συνεργασία Τουρκίας-Ε.Ε. και τις προσπάθειες της Τουρκίας για ένταξη και επιδιώκουν την αποτροπή μιας τέτοιας εξέλιξης.

Στον πολιτικό χώρο, ο εθνικοπατριωτισμός, όπως εκφράστηκε από τη μεταπολίτευση και μετά, αμφισβητείται πλέον ανοιχτά από ισχυρές δυνάμεις στο εσωτερικό των δύο μεγάλων κομμάτων. Η εξέλιξη αυτή που συσχετίζεται από τους φορείς της με την προσπάθεια για εκσυγχρονισμό του πολιτικού συστήματος, δεν συμβαίνει χωρίς τριβές και αντιφάσεις. Οι αντιθέσεις που δημιουργεί η εγκατάλειψη των δογμάτων της μεταπολίτευσης στο εσωτερικό τόσο του ΠΑΣΟΚ όσο και της ΝΔ επιτρέπουν σε νέες πολιτικές δυνάμεις (ΠΟΛΑΝ, ΔΗΚΚΙ), που επιχειρούν να καλύψουν το κενό, να επωφεληθούν. Φαίνεται όμως πως ούτε συναντούν μεγάλη υποστήριξη, ούτε προωθούνται από τους καπιταλιστές της χώρας. Η συνεχιζόμενη πάντως ένταση ανάμεσα στις δύο χώρες δεν ευνοεί μια ολοκληρωμένη αλλαγή στη συμπεριφορά των κυρίαρχων πολιτικών δυνάμεων, γεγονός που μπορεί να έχει σημαντικές επιπτώσεις στα σχέδια του ελληνικού καπιταλισμού.

Η αριστερά πολύ γρήγορα σχηματοποίησε το διεθνισμό, περιορίζοντας το νόημά του σε ό,τι έχει σχέση με την προοπτική εξουσίας και ιδιαίτερα όταν αυτή αφορούσε νέες εθνικές ολοκληρω-

σεις. Μετά την οκτωβριανή επανάσταση και τον εκφυλισμό της οι έννοιες διεθνισμός, αλληλεγγύη κλπ. αλλοιώθηκαν πλήρως προκειμένου να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντα του υποτιθέμενου επαναστατικού μπλοκ των “σοσιαλιστικών” κρατών.

Η ίδια αφαιρετική προσέγγιση διέπει το σύνολο των αναλύσεων της αριστεράς, που διαπνέονται από έναν ρητορικό αντιιμπεριαλισμό, αντιαμερικανισμό. Η θεωρία των δύο κόσμων περιόρισε τις δυνατότητες ανάλυσης του ελληνικού καπιταλισμού, όπως και άλλων ζητημάτων που τα θεωρούσε επιμέρους μπροστά στην υποτιθέμενη παγκόσμια σύγκρουση των δύο μπλοκ. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να αναλύεται ο ελληνικός καπιταλισμός σαν φαινόμενο μιας περίπου τριτοκοσμικής χώρας, να θεωρείται η εξάρτηση από τη Δύση ως το βασικό πρόβλημα στην “πρόοδο και ανάπτυξη της χώρας” και να προβάλεται η διαταξική έννοια του “πατριώτη και αντιιμπεριαλιστή λαού”.

Τα τελευταία χρόνια ένας ευρύτερος πολιτικός χώρος (από αντιιμπεριαλιστές μέχρι αντιεξουσιαστές), εξαιτίας και της ανάγκης πολιτικής υποστήριξης των αντιρρολήσεων που διώχθηκαν (ολικών αρνητών στράτευσης ή διεκδικητών της εναλλακτικής θητείας), προσπάθησε να απαντήσει στις ελληνοτουρκικές διαφορές, μιλώντας για διαφορές ανάμεσα σεβικάτα, τις αστικές τους τάξεις ή απλώς τους στρατιωτικοπολιτικούς κύκλους των δύο χωρών· μεταφέροντας κατά κάποιο τρόπο την κατηγορία για τον υπεύθυνο της έντασης από τις μακρινές ΗΠΑ στις εθνικιστικές πολιτικές των δύο κρατών. Πάντως για πολιτικούς λόγους, όχι πάντα άσχετους με τη φύση του ελληνοτουρκικού ανταγωνισμού, οι αντιλήψεις αυτές δεν συνάντησαν ευρύτερη κοινωνική υποστήριξη.

Το ερώτημα που πάντα τίθεται στην Ελλάδα σε όσους αρνούνται την καθεστωτική εκδοχή για την ελληνοτουρκική διαμάχη είναι “τί θα γίνει σε περίπτωση πολέμου;”. Η απάντηση, οι πολιτικές θεωρίες και αναλύσεις που διατυπώθηκαν μέχρι σήμερα, ουδέποτε κρίθηκαν ικανοποιητικές από μια ευρύτερη κοινωνική πλειοψηφία. Είναι αλήθεια πως η δυνατότητα πραγματικής πολεμικής σύγκρουσης ανάμεσα στα δύο κράτη δεν είναι τόσο πιθανή λόγω της εξάρτησης των καθεστώτων τους από ξένους οργανι-

σμούς και βασικά από τις ΗΠΑ. Όμως, η εισβολή και παραμονή του τουρκικού στρατού στην Κύπρο, το μεταβαλλόμενο γεωπολιτικό σκηνικό στην περιοχή τα τελευταία χρόνια, ο ρόλος και οι θέσεις του στρατιωτικοπολιτικού κατεστημένου στην Τουρκία και ακόμα οι συνεχιζόμενοι εξοπλισμοί και η συγκέντρωση τόσων όπλων στο Αιγαίο δημιουργούν πραγματικά συνθήκες επικίνδυνες για κάποιου είδους επεισόδιο ή ακόμα και για περιορισμένη σύρραξη.

Είναι όμως αδύνατο να απαντήσει κανείς ικανοποιητικά, αν περιμένει να το κάνει ενώ έχουν δρομολογηθεί οι εξελίξεις. Κάθε είδους επιδείνωση της ελληνοτουρκικής έντασης, αλλά και η συνέχισή της, μπορεί να σημάνει την ήττα για τις κοινωνίες των δύο χωρών και για τα οράματα απελευθέρωσής τους. Οι απαντήσεις πρέπει λοιπόν να σκιαγραφηθούν από τώρα. Δεν αρκεί όμως να διακηρύξεις πως δε θα συμμετέχεις ποτέ σε έναν πόλεμο ανάμεσα στα δύο κράτη. Πρέπει η διακήρυξή σου να έχει και πρακτικά αποτελέσματα. Αφού κατανοήσεις το πρόβλημα, τις αιτίες και τις εκφάνσεις του, οφείλεις να περιγράψεις καθημερινά τους όρους της ανατροπής του. Με τις ιδέες και τη δράση σου, με επιμονή και πάθος, με εμμονή όχι στις πολιτικές απόψεις και τα δόγματα αλλά στην υπόθεση της συνεργασίας των κοινωνικών δυνάμεων, της κοινωνικής απελευθέρωσης, να πολεμάς.

Η αλληλεγγύη

Από τη δεκαετία του 1970 και μετά άρχισαν οι εκδηλώσεις αλληλεγγύης από πολιτικούς και κοινωνικούς φορείς των δύο χωρών, συνήθως αριστερών οργανώσεων προς πολιτικούς κρατούμενους, διωκόμενους κλπ. Μετά το πραξικόπημα του 1980 οι κινήσεις αλληλεγγύης από την ελληνική αριστερά προς τους Τούρκους αγωνιστές πλήθυναν, για να περιοριστούν ξανά λίγα χρόνια αργότερα. Συχνότερες είναι και οι διακηρύξεις συμπαράστασης προς τους Κούρδους που αγωνίζονται για την πολιτική τους ανεξαρτησία. Τελευταία χαρακτηριστικά δείγματα εκδήλωσης αλληλεγγύης αποτελούν η αλληλοϋποστήριξη αρνητών στρα-

τευσης (στις αρχές της δεκαετίας του 1990) και πρόσφατα (καλοκαίρι του 1996) η συμπαράσταση στους Τούρκους απεργούς πείνας.

Στο σημείο αυτό δεν πρέπει να αγνοήσουμε βέβαια και τον ρόλο όλων των όψιμων Ελλήνων υπερασπιστών της ελευθερίας των Κούρδων, ενίοτε δε και συμπαραστατών των Τούρκων πολιτικών κρατούμενων. Η υποστήριξη αυτή βασιζόμενη στο αξίωμα "ο εχθρός του εχθρού μου είναι φίλος μου" δεν έχει βέβαια καμιά σχέση με την έκφραση αλληλεγγύης. Η γενική συμπάθεια στην Ελλάδα, από τα κόμματα, τα μ.μ.ε., τις εργατικές οργανώσεις κλπ. προς τον κουρδικό λαό ξεκινάει συνήθως και τελειώνει με τη δυσφήμιση, είτε στο εσωτερικό είτε στο εξωτερικό της χώρας, του αντιπάλου και την αντιδιαστολή του τουρκικού καθεστώτος με το ελληνικό. Η στάση αυτή πέρα από το ότι δεν εξυπηρετεί σε τίποτα τις αντικαθεστωτικές κινήσεις στην Τουρκία παρά μόνο τις χρησιμοποιεί, διαστρεβλώνει και το πραγματικό νόημα της κοινωνικής αλληλεγγύης. Αναμφίβολα, ο μοναδικός τρόπος έκφρασης αλληλεγγύης προς πρόσωπα ή κινήσεις από την άλλη όχθη, είναι η διατύπωση μιας σύνθετης κριτικής που αφορά όχι μόνο το "άλλο", το "δικό τους" καθεστώς αλλά και την ελληνική εξουσία, ιδιαίτερα δε στα σημεία που η πολιτική της αλληλοσυμπληρώνεται με την πολιτική της τουρκικής στην περιοχή.

Το τί σημαίνει αλληλεγγύη είναι ζητούμενο όχι βέβαια μόνο στην περίπτωση μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων αγωνιστών αλλά και στο ίδιο το "εσωτερικό μέτωπο". Η αλληλεγγύη δεν είναι μια ιδεολογική επιταγή που πρέπει να πληρωθεί. Δεν είναι ένα ηθικολογικό κάλεσμα και δεν αποτελεί πολιτικό ένημο. Δεν μπορεί να παίζει το ρόλο ενός "μετωπικού σχήματος" που καθοδηγείται από κάποιο διαφορετικό πολιτικό όργανο και αναζητεί πολιτικές αντιστοιχίες. Δεν πρέπει να περιορίζεται σε κινήσεις εντυπωσιασμού που ελάχιστα προσφέρουν στους δέκτες της. Επιπλέον μπορεί να εκφράζεται με ποικίλους τρόπους, όχι πάντα κατ' ανάγκη "πολιτικούς".

Σε σχέση με τη σημερινή πραγματικότητα σε Ελλάδα και Τουρκία είναι σημαντικό να προσπαθηθούν σχέσεις όχι μόνο με βάση κοινές ιδεολογικές αναφορές ή πολιτικά οράματα αντικαθε-

στωτικών ομάδων. Είναι σημαντικό να διευρυνθεί ο ορίζοντας της αλληλεγγύης και πέρα από πολιτικούς κρατούμενους, διωκόμενους και εξόριστους. Δεσμοί αλληλεγγύης με συναδέλφους στον εργασιακό χώρο απεργούς ή κινητοποιημένους κατοίκους μιας περιοχής που αντιμετωπίζουν κοινά προβλήματα μπορούν να δημιουργηθούν και να αποκτήσουν έναν κοινωνικά ανατρεπτικό χαρακτήρα.

Τελικά, η αλληλεγγύη για να υπάρχει πρέπει να διαχωριστεί από λογικές που συνδέονται με την διακρατική, διπλωματική αντίληψη των σχέσεων - αντίληψη που έχει εμποτίσει και αναλύσεις που υποτίθεται ότι την αντιπαλεύουν.

Για μας η αλληλεγγύη είναι αναλλοίωτη επαναστατική ηθική αξία, πού περνάει από το προσωπικό στο κοινωνικό και αντίστροφα και που όσο δεν ισχύει στο ένα, δεν υπάρχει και στο άλλο. Η δυναμική αυτή μπορεί να διαπερνά στεγανά πολιτιστικά, φυλετικά ή συνοριακά.

Είναι λοιπόν αναγκαίο να δημιουργούνται σταθεροί δεσμοί επικοινωνίας και συνεργασίας, για κοινές κοινωνικές ανάγκες και στόχους. Έτσι ώστε να μην παραμείνει η αλληλεγγύη κρυφός πόθος, αλλά να γίνει βιωμένη πραγματικότητα για όσο το δυνατόν περισσότερους ανθρώπους των δύο χωρών.

TÜRK-YUNAN ZITLAŞMASI

1989 yılından sonra Balkanlar, Karadeniz ve Orta Asya'da yeni önemli alanlar açıldı. Başka diğerlerinin yanı sıra, bu alanlar üzerindeki Türk ve Yunan çıkarları çatışmaktadır. Bu iki ülkenin coğrafi yerleşimi, hem doğu blokunun çöküşünü izleyen yeni coğrafi oluşumların kavşağında hem de geleneksel enerji hattı ve sınırları sürekli genişleyen ekonomik hakimiyet alanının tam ortasında bulunmaktadır. Ege Bölgesi'ndeki bu gerginlik, Yunan ve Türk hakim sınıflarının, bölgenin genelindeki çıkar çatışmasının bir göstergesidir. Bu çatışmada, Yunan burjuva sınıfı daha ayrıcalıklı bir duruma sahiptir: iç sosyal barışı (uyuşturmayı) sağlamış, Avrupa Topluluğu'nun bir parçası olmayı becermiş, potansiyel olarak çok güçlü özel sermayeye sahip ve aynı zamanda devlet bürokrasisinin rasyonel gelişimini sağlama gücüne sahiptir. Türkiye'de ise, derin bir iç kriz (ekonomik sorunlar, Kürdistan'daki savaş, sosyal ve dinsel çatışmalar, sürekli siyasi istikrarsızlık, ordunun rolü) kapitalizmin yeniden oluşumunun gerektirdiği yeni koşullara geçişe bir türlü izin vermemektedir. Bu nedenle, Yunan kapitalizmi çatışmayı askeri çarpışma yöntemiyle değil, ekonomik düzeyde sürdürmeyi tercih etmektedir. Dolayısıyla, bu zıtlaşma Türkiye ve Yunanistan'da farklı olarak değerlendirilip sunulmaktadır.

Yunanistan "Doğu'dan gelen tehdidi" vurgularken, Türkiye'de Türk-Yunan zıtlaşması, ülkenin yüzyüze olduğu çok ciddi iç sorunlar kadar önemli sayılmamaktadır. Yine de "Yunan saldırganlığı" egemen güçlerce ideolojik bir silah olarak kullanılmakta, iç karışıkların yükseldiği dönemlerde yeniden ortaya atılmaktadır.

Her durumda, Türk-Yunan ilişkilerinin her gerginleşmesi, hatta varolan çatışmanın değişmeden sürmesi, her iki ülke halkının ve onların özgürlük anlayışlarının yenilmesi anlamına gelmektedir. Eğer Türk-Yunan zıtlaşmasının ardında genel, uluslararası kapitalist ilişkiler sorununun ve devletin kendi içindeki anlaşmazlıklarının yattığı görülmezse, elbette bu sorunun çözümü için tam ve doyurucu yanıtlar da bulunamaz.

Son yıllarda, her iki ülkenin politik ve sosyal bazı oluşumları arasında bazı dayanışma eylemleri yer aldı. Ancak, bunlar bazen rakip ülkeyi zor durumda bırakmak isteyen güç odaklarınca da kullanıldılar. (Örneğin, bazı Yunanlılar, Kürt mücadelesiyle dayanışmayı yalnızca Kürterle ortak bir düşmanı paylaştıkları için sürdürüyorlar.)

Oysa, halklar ve siyasi hareketler arasındaki dayanışma gerçek ifadesini, her iki rejimin eleştirisi temelinde bulmalıdır. Ve dayanışmanın en gerekli

önkoşulu da ilişki kurmaktır. Sadece rejim karşıtı siyasi gruplar arasında kurulacak tutarlı ve sürekli ilişki ve işbirliği de yeterli değildir. Aynı zamanda, bundan daha önemli olarak, sosyal gruplar arasında (ortak sosyal hedef ve sorunları olan insanlar arasında) da ilişki gereklidir. Böylece iki ülke halkları arasındaki dayanışma ve işbirliği, bir avuç insanın gizli düşü olmaktan çıkacak, her iki ülkenin yurtaşları için bir gerçekliğe dönüşecektir.

**ΑΝΑΦΟΡΑ
ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΘΡΑΚΗ**

Η επανεμφάνιση μετά το 1989 των εθνικών διενέξεων, των συγκρούσεων και των διασπάσεων των πολυεθνικών κρατών στην Ευρώπη υπενθύμισε την ανυπαρξία ενός κοινωνικού και ελευθεριακού λόγου για τα ζητήματα του έθνους, των εθνοτικών ομάδων, της συνύπαρξης διαφορετικών πολιτισμικών κοινοτήτων. Τόσο η παραδοσιακή αριστερά όσο και ο χώρος των εναλλακτικών κινημάτων ή οι αντιεξουσιαστές δεν έχουν πείσει ούτε όσον αφορά στην διατύπωση μιας άποψης ούτε βέβαια στην κοινωνική της απήχηση και εφαρμογή. Έτσι συχνά τόσο ο αντιεθνικιστικός όσο και ο αντικαπιταλιστικός λόγος βασίστηκαν στην ορολογία εθνικιστών και καπιταλιστών· άλλοτε αποδέχονταν ως βάση της κριτικής τους τις κυρίαρχες απόψεις κι άλλοτε, απλοϊκά σχεδόν, τις απέρριπταν μην έχοντας να αντιπροτείνουν τίποτα περισσότερο από γενικόλογα κηρύγματα και συνθήματα ασαφούς διεθνιστικής αλληλεγγύης.

Στην περίπτωση των “μειονοτήτων” παρουσιάζονται παρόμοια προβλήματα. Η ίδια η αποδοχή του όρου “μειονότητα” είναι καταλυτική. Ουσιαστικά σημαίνει ότι αποδεχόμαστε την ύπαρξη μιας πλειονότητας σε κάποιο γεωγραφικό χώρο που την αντιδιαστέλλουμε με ένα πληθυσμό (συνήθως μικρότερο) που βρίσκεται σε υποδεέστερη θέση. Ακόμα πιο δύσκολο είναι να καθορίσουμε τί ακριβώς αποτελεί μια “μειονότητα”. Μια εθνοτική ομάδα, μια θρησκευτική κοινότητα, μια πολιτιστική κατηγορία; Αποτελούν οι ομοφιλόφιλοι σεξουαλική μειονότητα; Πολλοί πάντως αρνούνται μια τέτοια κατηγοριοποίηση, που εξαρχής τούς διαχωρίζει από το υπόλοιπο σώμα ενός πληθυσμού. Όπως επίσης αρνούνται παρόμοιους διαχωρισμούς και εθνοτικές ομάδες, όπως για παράδειγμα οι Βλάχοι της Ελλάδας που, γενικά, θεωρούν τους εαυτούς τους τμήμα του ελληνικού έθνους. Επιπλέον, “μειονότητες”, πληθυσμοί

δηλαδή που πρέπει να απολαμβάνουν συγκεκριμένα δικαιώματα και προνόμια, θεωρούνται συνήθως μόνο εκείνα τα σύνολα που αναγνωρίζονται από διεθνείς οργανισμούς (π.χ. ΟΑΣΕ) ως τέτοιες. Έτσι στην Ελλάδα ως μειονότητα αναγνωρίζονται επίσημα μόνο οι μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης ενώ άλλες εθνοτικές και πολιτισμικές ομάδες στερούνται ανάλογων δικαιωμάτων.

Επισημαίνουμε λοιπόν το προβληματικό της χρήσης ανάλογων όρων σε μια αντιεξουσιαστική θεώρηση, ακόμα κι αν αναγκάζομαστε -για τεχνικούς λόγους, ίσως και λόγω αδυναμίας- να επαναλαμβάνουμε τις ίδιες αντιφάσεις.

Είναι δεδομένο πως η ύπαρξη των μειονοτήτων συνδέεται με την ύπαρξη του κράτους. Από τη στιγμή που ένας πολιτικός οργανισμός αποφασίσει να συγκροτηθεί ιεραρχικά και βάση ενός συγκεκριμένου ιδεολογήματος είναι μοιραίο να αφήσει κάποιους απ' έξω: όσους δεν έχουν καμιά σχέση με την ουσία αυτού του ιδεολογήματος. Έτσι διαμορφώθηκαν προκαπιταλιστικά οι θρησκευτικές μειονότητες και μετά το 19ο αιώνα οι εθνικές. Οι τελευταίες αποτελούν βέβαια συνέπεια της δημιουργίας των εθνικών κρατών. Είναι αποτέλεσμα είτε της εσωτερικής ανάπτυξης και σταδιακής ομογενοποίησης του κράτους (στην περίπτωση της Δυτικής Ευρώπης) είτε πολέμων και διπλωματικών κινήσεων (στην Ανατολική Ευρώπη και στο μεγαλύτερο μέρος του κόσμου). Η ύπαρξή τους αποδεικνύει το ιστορικό ψεύδος του ομογενούς εθνοτικά κράτους. Ιδιαίτερα σε περιοχές όπως τα Βαλκάνια, όπου είχαμε μια βαθιά πολιτισμική, εθνοτική αλλά συχνά και κοινωνική διαφοροποίηση και όπου επιπλέον οι διαφορετικές αυτές τάσεις δε βρίσκονταν συγκεντρωμένες σε επιμέρους τόπους αλλά χαρακτηρίζαν όλο το γεωγραφικό χώρο από το Δούναβη ως την Πελοπόννησο.

Με τη δημιουργία των εθνικών κρατών στα Βαλκάνια εγκαινιάζεται και η προπαγάνδα των "εθνικών κέντρων" που ως στόχο τους έχουν την υποτιθέμενη υποστήριξη προς τους αλύτρωτους αδελφούς, τους πληθυσμούς δηλαδή που συγγενεύουν εθνοτικά με τους δικούς τους υπηκόους και που βρίσκονται υπό την κυριαρχία κάποιου άλλου ανάλογου κρατικού μορφώματος. Από τις

αρχές του αιώνα, και κυρίως μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, θα αρχίσει να κάνει την εμφάνισή του ο όρος “μειονότητα” στις διεθνείς και διακρατικές συνθήκες. Η υποστήριξη των πληθυσμών αυτών, η αναφορά σ’ αυτούς ή ακόμα και η αδιαφορία εξαρτώνται πάντα από τα εκάστοτε πολιτικά συμφέροντα και τα γεωπολιτικά δεδομένα. Έτσι, η Ελλάδα θα προσεταιριστεί αρχικά τους ελληνικούς πληθυσμούς της Τουρκίας, αργότερα και χάριν της ελληνοτουρκικής συμμαχίας θα τους εγκαταλείψει, για να θυμηθεί -κάπως αργά, είναι η αλήθεια- την ύπαρξη της κοινότητας των Ρωμιών της Πόλης, τις τελευταίες δεκαετίες. Αντίστοιχη στάση θα κρατήσει και το τουρκικό κράτος απέναντι στους Τούρκους της Δυτικής Θράκης. Μετά το 1923 αδιαφόρησε γι’ αυτούς, αφού στο σύνολό τους υποστήριζαν τους παλαιομουσουλμάνους τους οποίους είχε μόλις συντρίψει ο “εκσυγχρονιστής” Κεμάλ στην Τουρκία. Τους θυμήθηκε σταδιακά μετά το 1950, όταν θεώρησε πως μπορούσαν ν’ αποτελέσουν χρήσιμο διαπραγματευτικό χαρτί στο Κυπριακό ζήτημα και στην αναπτυσσόμενη ελληνοτουρκική διαμάχη.

Στην Ελλάδα οι ντόπιοι μουσουλμάνοι κατοικούν, όπως είναι γνωστό, στους τρεις νομούς της Δυτικής Θράκης. Στην πλειοψηφία τους - γύρω στο 55% - είναι τουρκικής καταγωγής, το 35% είναι πομακικής και το υπόλοιπο 10% είναι Τσιγγάνοι μουσουλμάνοι και άλλες τουρκόφωνες ομάδες. Στο σύνολό του ο μουσουλμανικός πληθυσμός της Δυτικής Θράκης είναι περίπου 120.000. Ο κύριος όγκος των Τούρκων κατοικεί στο νομό Ροδόπης, των Πομάκων στο νομό Ξάνθης ενώ οι Τσιγγάνοι είναι σκορπισμένοι και στους τρεις νομούς της Θράκης. Στην πραγματικότητα ο αριθμός είναι πολύ μικρότερος αφού: α) πολλές χιλιάδες μουσουλμάνοι έχουν μεταναστεύσει στην Τουρκία διατηρώντας την ελληνική υπηκοότητα είτε επειδή έχουν ακόμα συγγενείς, φίλους ή περιουσίες είτε επειδή δεν είναι καθόλου εύκολη η απόκτηση της τουρκικής ιθαγένειας, β) γύρω στους 15-20.000 έχουν μεταναστεύσει στη Γερμανία, γ) πολλοί είναι διασκορπισμένοι στις μεγάλες πόλεις της Ελλάδας σε αναζήτηση καλύτερης τύχης.

Οι κατά καιρούς προσπάθειες που έγιναν ώστε η κοινότητα

των μουσουλμάνων της Δυτικής Θράκης να παρουσιαστεί ως ένα ομοιογενές σύνολο, παρ' ότι είναι ανιστόρητες, σήμερα δείχνουν να έχουν ως κάποιο βαθμό ευδοκιμήσει. Στον κόσμο αυτό υπήρχε από παλιά έντονη γλωσσική και εθνοτική διαφοροποίηση, η οποία περιορίστηκε μόνο τα τελευταία χρόνια κυρίως μετά από αλλη-πάλληλες ενέργειες του ελληνικού κράτους.

Οι Τούρκοι, όπως είπαμε η πολυπληθέστερη εθνότητα στους μουσουλμάνους, που μένουν μόνιμα πια στην περιοχή υπολογίζονται γύρω στους 60.000. Η γλώσσα τους έχει πολλά στοιχεία από την παλιά τουρκική, διαφέρει δηλαδή αρκετά από τη διάλεκτο που επιβλήθηκε στην κεμαλική Τουρκία. Η Συνθήκη της Λωζάννης και ακόμα περισσότερο οι κατοπινές συμφωνίες μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας αναφέρονταν ουσιαστικά σ' αυτούς, ταυτίζοντας στην πράξη τις υπόλοιπες κοινότητες της μειονότητας με την τουρκική. Η γλώσσα που διδάσκεται στα μειονοτικά σχολεία, μαζί με την ελληνική, είναι βέβαια μόνο η τουρκική. Έτσι, οι Πομάκοι και οι Τσιγγάνοι υποχρεώθηκαν ουσιαστικά να μαθαίνουν τουρκικά από το ελληνικό κράτος. Οι δικές τους μητρικές γλώσσες έχουν αποκλειστεί από την εκπαίδευση και δε μιλιούνται συνήθως έξω από τα όρια των χωριών τους.

Για τους Πομάκους, που μιλάνε ένα σλαβικό ιδίωμα, έντονα επηρεασμένο από τη βουλγαρική και λιγότερο από την τουρκική και ελληνική, η γλώσσα παραμένει το βασικό μέσο διατήρησης της εθνοτικής τους ταυτότητας. Θρησκευτικά, παλιότερα ήταν στην πλειοψηφία τους μπεκτασήδες, αλλά μετά το 1925 άρχισαν σταδιακά να αφομοιώνονται από τους σουννίτες, τους Τούρκους - στην περίπτωση της Δυτικής Θράκης- μουσουλμάνους. Οι Πομάκοι κοινωνικά είναι ακόμα πιο απομονωμένοι από τους Τούρκους. Θεωρούνται ως "η μειονότητα μέσα στη μειονότητα". Οι επαφές τους με το ελληνικό κράτος και την κοινωνία περιορίζονται συνήθως στο χώρο του στρατού, των γραφειοκρατικών και οικονομικών υποχρεώσεων και στην παρακολούθηση των μ.μ.ε. (αν και συνήθως προτιμούν τα τουρκικά κανάλια). Είναι επίσης συχνό φαινόμενο η μεσολάβηση Τούρκων στις σχέσεις Πομάκων και ελληνικού κράτους. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε το πρόσφατο ενδιαφέρον του ελληνικού κράτους για την ιδιαιτερότητα

του πομακικού πληθυσμού. Σαράντα χρόνια μετά την προσπάθειά του να τους μετατρέψει σε Τούρκους ανακαλύπτει ξαφνικά πως αποτελούν ξεχωριστό εθνотικό σύνολο, με τα δικά του ήθη και έθιμα και τη δικιά του ιστορία. Θεωρίες για την αρχαία καταγωγή τους, τη συγγένεια τους με τους Έλληνες (φυσικά) και τα έντονα φυλετικά χαρακτηριστικά που τους ξεχωρίζουν από τους τουρκογενείς δίνουν και παίρνουν. Τελευταίο επίτευγμα όλης αυτής της προσπάθειας η δημιουργία ελληνοπομακικού λεξικού το οποίο λέγεται πως λίγη σχέση με την πραγματικότητα έχει. Το λεξικό αυτό, εκτός από την αρχική αδιαφορία των Πομάκων και τη δυσφορία του τουρκικού κράτους, συνάντησε και την αντίδραση της Βουλγαρίας που βλέπει σε μια πιθανή -ελληνικής εμπνεύσεως- “εθνική αφύπνιση” των Πομάκων κινδύνους για τη στάση τού δικού της πομακικού πληθυσμού.

Το ίδιο δύσκολη είναι και η θέση των Τσιγγάνων μουσουλμάτων που περιλαμβάνονται στη μειονότητα. Υπολογίζονται γύρω στις 17.000 αλλά αποτελούν ένα μόνο τμήμα του τσιγγάνικου μουσουλμανικού πληθυσμού που ζουν στην Ελλάδα ως νομάδες ή εγκατεστημένοι και που ξεπερνούν τις 40.000.

Οι μουσουλμάνοι αποτελούσαν την πλειοψηφία στη Δυτική Θράκη πριν από την ανταλλαγή των πληθυσμών, όπως την πλειοψηφία αποτελούσαν και οι Έλληνες στην Ανατολική Θράκη. Τελικά, οι δύο περιοχές δόθηκαν αντιστρόφως ανάλογα με την θρησκευτική τους σύνθεση σε Τουρκία και Ελλάδα, για να φανεί έτσι ξεκάθαρα το παράλογο της λογικής των συνόρων. Όπως και να’ χει, μετά το 1922, οι μουσουλμάνοι θα παραμείνουν βέβαια στη Δυτική Θράκη -ως μη ανταλλάξιμος πληθυσμός- αλλά θα μετατραπούν σε μειοψηφία. Μέχρι τα τέλη του ’50, πάντως, μειονотικό ζήτημα δεν εμφανιζόταν πουθενά στη δημοσιότητα. Χριστιανοί και μουσουλμάνοι ζουν μέσα σε μια “στρατιωτική ζώνη” όπου ο έλεγχος από το ελληνικό κράτος είναι καθημερινός και αυστηρός. Η επιρροή της Τουρκίας στην περιοχή πριν από το 1950 ήταν ελάχιστη. Οι εκεί μουσουλμάνοι ήταν στην πλειοψηφία τους παλαιότουρκους, αρνητικοί στο κεμαλικό καθεστώς κι αυτό με τη σειρά του αδιαφορούσε για την ύπαρξή τους, επιδιώκοντας, καταρχήν, να ελέγξει τους υπηκόους του. Ο σημαντικότερος ιδεο-

λογικός πυρήνας της Δυτικής Θράκης ήταν η Ένωση Μουσουλμάνων Ελλάδας με πρόεδρο τον Hafiz Ali Resat. Από το 1951 συνάπτονται οι πρώτες μορφωτικές συμφωνίες ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία. Από εκείνη την εποχή μειώνεται σταδιακά η επιρροή των παλαιότουρκων και ενισχύεται ο ρόλος των εκπροσώπων των συμφερόντων του τουρκικού κράτους. Την ίδια εποχή το ελληνικό κράτος -πιστός σύμμαχος της Τουρκίας στα πλαίσια του NATO- επιβάλλει τη χρήση της τουρκικής σε όλους τους μουσουλμάνους, καθιερώνει το λατινικό τουρκικό αλφάβητο στη θέση του αραβικού και υποστηρίζει την ενσωμάτωση των σλαβόφωνων Πομάκων στην τουρκική κοινότητα. Η κίνηση αυτή γίνεται σ' ένα ψυχροπολεμικό κλίμα από το φόβο πιθανής χρησιμοποίησης των Πομάκων από τη Βουλγαρία.

Η κατάσταση αρχίζει να γίνεται προβληματική όταν προκύπτει το Κυπριακό ζήτημα. Οι μειονότητες στη Δυτική Θράκη και την Κωνσταντινούπολη γίνονται πλέον διαπραγματευτικό χαρτί στα χέρια των δύο ανταγωνιζόμενων κρατών. Η ρωμείκη κοινότητα στην Κωνσταντινούπολη ξεριζώνεται μέσα σε μια εικοσαετία. Η μουσουλμανική κοινότητα, ως ουσιαστικά η μόνη εναπομείνασα από την εποχή της Συνθήκης της Λωζάννης, θα δεχτεί τόσο την έντονη προπαγάνδα του τουρκικού κράτους όσο και τις πιέσεις του ελληνικού, με την πολιτική της υποβάθμισης, της απομόνωσης και του περιορισμού του μουσουλμανικού πληθυσμού.

Η κατάσταση οξύνθηκε ακόμα περισσότερο μετά την εισβολή στην Κύπρο το 1974. Στο εξής η μειονότητα θα αντιμετωπίζεται με ολοένα και περισσότερη καχυποψία, όχι πια μόνο από τις ελληνικές αρχές αλλά και από τους ντόπιους χριστιανούς. Αντίστοιχα θα αυξάνει η επιρροή της Τουρκίας μέσω του προξενίου στην Κομοτηνή. Η προπαγάνδα προς το εξωτερικό για τις παραβιάσεις των πολιτικών δικαιωμάτων της μειονότητας έχει δημιουργήσει ακόμα μεγαλύτερη ένταση. Ένταση που τρεις φορές τα τελευταία χρόνια θα εκφραστεί δυναμικά. Τον Απρίλιο του '82 μουσουλμάνοι θα κάνουν απεργία πείνας όταν το κράτος θα απαλλοτριώσει τα χωράφια τους. Η ισχυρή αστυνομική παρουσία, οι απειλές απ' την πλευρά Ελλήνων της περιοχής αλλά και η επίκληση της προστασίας του τουρκικού κράτους, η παρουσία

Τούρκων και ξένων δημοσιογράφων θα αποτελέσει από τότε επαναλαμβανόμενο φαινόμενο. Το Γενάρη του '88, την εποχή του Νταβός, έγινε συγκέντρωση στην Κομοτηνή με αφορμή την οριστική απαγόρευση του όρου "τουρκικό" από την επωνυμία δύο μουσουλμανικών σωματείων. Οι Τούρκοι της περιοχής κατεβαίνουν σε συγκέντρωση, προσπαθούν να διασπάσουν τα μπλόκα της αστυνομίας και συγκρούονται μαζί της. Αντισυγκέντρωση καλεί και ο μητροπολίτης Δαμασκηνός. Το αποτέλεσμα είναι αρκετοί τραυματίες και από τις δύο πλευρές και πολλές ζημιές σε μουσουλμανικά καταστήματα. Ανάλογα επεισόδια, πιο εκτεταμένα και μ' ένα - χριστιανό - νεκρό θα συμβούν και το 1990, επί οικουμενικής κυβέρνησης Ζολώτα. Μετά το φόνο του ντόπιου οι τοπικές αρχές μάλλον επέτρεψαν σ' ένα εξαγριωμένο και φανατισμένο όχλο Ελλήνων να καταστρέψει αρκετά μουσουλμανικά μαγαζιά προκειμένου να υπάρξει η σχετική εκτόνωση. Επεισόδια σημειώθηκαν και το 1991 με αφορμή το νόμο για το διορισμό των μουφτήδων. Οι ηγέτες της μειονότητας δεν δέχτηκαν τους διορισμούς από το ελληνικό κράτος και υποστήριξαν πως οι μουφτήδες πρέπει να εκλέγονται από τη μειονότητα. Ο ρόλος του μουφτή στα πλαίσια της μειονότητας είναι πολύ σημαντικός, γι' αυτό το λόγο το κράτος θέλει να ελέγχει τη θέση του επωφελούμενο από την ασάφεια για το συγκεκριμένο ζήτημα στους όρους της Συνθήκης της Λωζάννης.

Τα τελευταία χρόνια δεν έχουν σημειωθεί μεγάλες κινητοποιήσεις ή ταραχές. Φαίνεται πως οι επιλογές τόσο της Αθήνας όσο και της Άγκυρας ήταν διαφορετικές. Η κατάργηση κάποιων απαγορευτικών νόμων περί ιδιοκτησίας για τους μουσουλμάνους χαλάρωσε κάπως την κρατική πίεση εις βάρος τους. Δυσφορία όμως έχει προκαλέσει η μεθοδευμένη εγκατάσταση Ποντίων προσφύγων στη Θράκη. Την πρωτοβουλία εχθρικών κινήσεων εις βάρος της μειονότητας έχουν πάρει τώρα πια τοπικές ελληνικές κινήσεις που με επικεφαλής τον μητροπολίτη Δαμασκηνό και άλλους εθνικιστικούς κύκλους εκμεταλλεύονται τη συνολική οικονομική και κοινωνική εξαθλίωση της περιοχής και παροτρύνουν την πλειοψηφία των χριστιανών να εκδηλώνεται εναντίον των μουσουλμάνων. Τέτοια ήταν και η πρόσφατη διαδήλωση στο

τουρκικό προξενείο στην Κομοτηνή για τα γεγονότα με τους νεκρούς στην Κύπρο, η οποία σημειωτέον καταδικάστηκε απ' όλους τους φορείς του ελληνικού κράτους. Η ρατσιστική και εθνικιστική έξαρση στην περιοχή χρησιμοποιείται για να συντηρείται ένα κλίμα έντασης, κλίμα που οδηγεί πολλούς μειονοτικούς στο να εγκαταλείπουν την περιοχή.

Ταυτόχρονα όμως τα τελευταία χρόνια γίνεται προσπάθεια ένταξης της Θράκης στον υπόλοιπο "εθνικό κορμό". Η απόφαση για αναβάθμιση της περιοχής δεν είναι τυχαία και ανεξάρτητη από τις νέες επιλογές του ελληνικού κράτους για την αντιμετώπιση του μειονοτικού προβλήματος. Η αξιοποίηση του φυσικού πλούτου της Δυτικής Θράκης, η χρήση της ως κόμβου για τις συγκοινωνίες, επικοινωνίες και τους ενεργειακούς δρόμους της Βαλκανικής και της Ανατολικής Μεσογείου απέκτησαν, βέβαια, ιδιαίτερη σημασία μετά τις εξελίξεις των τελευταίων χρόνων στην Ανατολική Ευρώπη.

Το ελληνικό κράτος, ακολουθώντας συχνά πρωτοβουλίες πολυεθνικών και ελληνικών κεφαλαίων, φαίνεται να εγκαταλείπει μια πολιτική δεκαετιών στην περιοχή και να προσαρμόζεται στις νέες συνθήκες αναδιάρθρωσης του καπιταλισμού. Επιδιώκοντας την αποτελεσματικότερη εκμετάλλευση, που τη βαφτίζει "ανάπτυξη", θέτει ως κύριους στόχους: (α) Τη δημιουργία των απαραίτητων υποδομών στις μεταφορές και επικοινωνίες (με την κατασκευή κυρίως της Εγνατίας και των κάθετων βαλκανικών αξόνων που θα "εξερευνούν" αποικιοκρατικά την "βαλκανική ενδοχώρα", αλλά επίσης και με την κατασκευή των διευρωπαϊκών δικτύων, όπως αυτό που θα ενώνει το Ελσίνκι με την Αλεξανδρούπολη, συμβάλλοντας στρατηγικά στην καπιταλιστική ένταξη της Ανατολικής Ευρώπης) (β) Τη δημιουργία του κατάλληλου κλίματος για επενδύσεις στην περιοχή, τόσο λόγω της ύπαρξης φυσικού πλούτου (π.χ. ορυκτών, μαρμάρου, ξυλείας) όσο και λόγω της αφθονίας φθηνών εργατικών χεριών. Έχει ήδη εκδηλωθεί ενδιαφέρον για τεράστιες επενδύσεις αμερικανικών κεφαλαίων και φυσικά τα προβλήματα που πρέπει να λυθούν είναι αυτά της εξασφάλισης διαρκούς "κοινωνικής γαλήνης" στην περιοχή και της

αναδιάρθρωσης των γραφειοκρατικών υπηρεσιών του ελληνικού κράτους (αρμοδιότητες στην περιφέρεια, ταχύτερες και πιο “εύρυθμες” υπηρεσίες).

Η περιοχή αποκτά αυξημένο στρατηγικό ενδιαφέρον για τον ελληνικό καπιταλισμό για έναν πρόσθετο λόγο. Με τη δυνατότητα εκμετάλλευσης από τις πολυεθνικές των αποθεμάτων πετρελαίου της Κασπίας, με την ανάδειξή της ουσιαστικά σε “νέα Μέση Ανατολή”, κεφάλαια στην ευρύτερη περιοχή διαγκωνίζονται για να καταλάβουν στρατηγικές θέσεις όσον αφορά τη μεταφορά και τους τρόπους μεταφοράς του πετρελαίου (τις ενεργειακές οδούς). Το σκηνικό είναι ακόμα ρευστό, πράγμα λογικό αν σκεφτεί κανείς το μέγεθος των συμφερόντων και την σημασία για την παγκόσμια αγορά. Φυσικά και ελληνικά κεφάλαια (πετρελαϊκά, εφοπλιστικά, κατασκευαστικά) έχουν μπει στο παιχνίδι, συχνά σε συνεργασία με αμερικανικά και ρωσικά. Χαρακτηριστική είναι η προσπάθεια κατασκευής του αγωγού που θα συνδέει το Μπουργκάς στη Βουλγαρία με την Αλεξανδρούπολη, εξασφαλίζοντας την έξοδο μέρους του πετρελαίου της Κασπίας στη Μεσόγειο και ταυτόχρονα την παράκαμψη του Βοσπόρου. Άλλα σχέδια θέλουν την Αλεξανδρούπολη έναν διαμετακομιστικό σταθμό στη θαλάσσια μεταφορά του πετρελαίου (για την οποία το ισχυρό ελληνικό εφοπλιστικό κεφάλαιο ενδιαφέρεται εντόνως).

Όπως και να 'χει, η περιοχή εντάσσεται στο νέο Μεγάλο Φαγοπότι και οι όποιες εξελίξεις απαιτούν έναν ευρύτερο καπιταλιστικό εκσυγχρονισμό, “κοινωνική ειρήνη”, την ειρηνική αφομοίωση του καθυστερημένου καπιταλιστικά τοπικού στοιχείου και το ξεπέρασμα των μέχρι τώρα “αμυντικών” αντιδράσεων του ελληνικού κράτους.

Κάποιες κινήσεις πάντως παρατηρούνται και στο κοινωνικό επίπεδο. Με τον καιρό οι επαφές, νέων κυρίως ανθρώπων, μουσουλμάνων και χριστιανών, αυξάνονται· υπάρχει μια αυξανόμενη περιφρόνηση προς ηγετίσκους και των δύο πλευρών. Οι περιπτώσεις όμως αυτές εξακολουθούν ν' αποτελούν μάλλον την εξαίρεση παρά τον κανόνα στην καθημερινή ζωή στη Δυτική Θράκη.

Οι ανισότητες εις βάρος Τούρκων, Πομάκων και Τσιγγάνων

εξακολουθούν να υφίστανται όχι τόσο σε νομικό όσο σε ουσιαστικό επίπεδο. Οι μουσουλμάνοι διαθέτουν τυπικά τα θρησκευτικά και εκπαιδευτικά προνόμια που απορρέουν από τη Συνθήκη της Λωζάννης. Στη Δυτική Θράκη υπάρχουν δύο θρησκευτικά ιδρύματα, 245 δημοτικά σχολεία, δύο γυμνάσια και δύο λύκεια (στα σχολεία συνολικά φοιτούν πάνω από 10.000 μαθητές· το επίπεδο πάντως της εκπαίδευσης είναι γενικά εξαιρετικά χαμηλό). Από το 1968 λειτουργεί και μια Παιδαγωγική Ακαδημία στη Θεσσαλονίκη που προορίζεται για τους δασκάλους των μειονοτικών σχολείων. Η συμμετοχή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση των μουσουλμάνων ήταν μέχρι σήμερα μηδαμινή με αποτέλεσμα οι νέοι που ήθελαν να συνεχίσουν τις σπουδές τους να καταφεύγουν στην Τουρκία ή σπανιότερα στη Δυτική Ευρώπη. Πρόσφατα θεσπίστηκε ο νόμος που ορίζει συμμετοχή μαθητών από μειονοτικά σχολεία στα ΑΕΙ και ΤΕΙ με ποσόστοση. Η διδασκαλία όμως στην ελληνική γλώσσα στα μειονοτικά σχολεία είναι ιδιαίτερα ανεπαρκής για να επιτρέψει στους υποψήφιους μουσουλμάνους φοιτητές να παρακολουθήσουν πανεπιστημιακά μαθήματα.

Κυκλοφορούν επίσης -όχι τακτικά- πάνω από δέκα περιοδικά και εφημερίδες στην τουρκική γλώσσα. Επίσης λειτουργούν και ραδιοφωνικοί σταθμοί. Οι τρεις μουφτήδες διορίζονται από το νομάρχη αλλά τα τελευταία χρόνια υπάρχουν και τρεις μουφτήδες εκλεγμένοι άμεσα από μειονοτικούς εκπροσώπους οι οποίοι θεωρούνται υποχείρια της Άγκυρας. Υπάρχει επίσης ένας σύλλογος επιστημόνων της μειονότητας.

Η γενική διοίκηση της μειονότητας ασκείται απευθείας από το υπουργείο Εξωτερικών, χαρακτηριστικό τού πώς αντιμετωπίζει το ζήτημα το ελληνικό κράτος.

Ενδιαφέρον έχει η περίπτωση της πολιτικής εκπροσώπησης της μειονότητας. Σταθμός θα μπορούσε να χαρακτηριστεί η παρουσία των ανεξάρτητων βουλευτών Σαδίκ και Φαϊκογλου την περίοδο 1989-1993, οι οποίοι αντιπροσώπευαν τους σκληροπυρηνικούς κύκλους σε στενή σχέση με το τουρκικό προξενείο Κομοτηνής. Τον τελευταίο καιρό δεν έχουν εκδηλωθεί προσπάθειες για την ανεξάρτητη κοινοβουλευτική παρουσία της μειονότητας. Οι λόγοι γι' αυτό -πιθανώς όχι άσχετοι με την αλλαγή τού

εκλογικού νόμου- μπορεί να βρίσκονται επίσης στην ανάπτυξη στο εσωτερικό της μειονότητας αλλαγών και διεργασιών, των οποίων όμως το εύρος και οι κατευθύνσεις θα φανούν στο μέλλον. Έτσι, όπως είναι γνωστό, στις τελευταίες εκλογές τρεις μουσουλμάνοι βουλευτές εκλέχτηκαν ως υποψήφιοι του ΠΑΣΟΚ, της Νέας Δημοκρατίας και του Συνασπισμού. Παρά την καθιέρωση, πριν από δύο χρόνια, της αιρετότητας των νομαρχών και των νομαρχιακών συμβουλίων, που θα μπορούσε να δώσει νέες δυνατότητες στη μειονότητα να συμμετέχει στην τοπική διοίκηση, το ελληνικό κράτος φρόντισε με τις περιφερειακές ανακατατάξεις που έκανε να περιορίσει τη συμμετοχή αυτή.

Με τις δεδομένες συνθήκες η μόνη δυνατότητα που έχει το ελληνικό κράτος είναι να σεβαστεί τα πολιτικά δικαιώματα της μειονότητας επιχειρώντας σταδιακά την αφομοίωσή της στην ελληνική αλλά και ευρωπαϊκή πραγματικότητα -εκτός κι αν υπάρξουν εξαιρετικές περιπλοκές στις σχέσεις με την Τουρκία, οπότε μπορεί να δημιουργηθούν καταστάσεις ανεξέλεγκτες. Ο "σεβασμός" των ιδιαιτεροτήτων των μουσουλμάνων της Δυτικής Θράκης συμβαδίζει αναγκαστικά με την αντίληψη της ενωμένης και απαλλαγμένης από τέτοιου είδους προβλήματα Ευρώπης (της Ευρώπης των "περιφερειών" όπως αρέσκονται αρκετοί εκσυγχρονιστές να την ονομάζουν) και τη Νέα Τάξη στις κοινωνίες που προωθεί η προσπάθεια αναδιάρθρωσης του παγκόσμιου καπιταλισμού. Ταυτόχρονα όμως αποτελεί και τη μόνη "λογική" οδό αφομοίωσης απομονωμένων μέχρι τώρα πληθυσμών σε μια κοινωνία όπου η "πολυπολιτισμικότητα" θέλει να αποτελεί χαρακτηριστικό συστατικό.

Ως πρωτεύον μέτρο ένταξης του μουσουλμανικού αλλά και του ελληνικού στοιχείου στους ρυθμούς που επιβάλλει η ευρωπαϊκή ενοποίηση προβάλλεται η οικονομική ανάπτυξη της περιοχής. Μ' αυτόν τον τρόπο, εύχονται προοδευτικοί και αριστεροί κύκλοι, θα επιτευχθεί επιτέλους πλήρης ισονομία στην περιοχή. Η ελληνική αριστερά είτε με την συμπόρευση με "πατριωτικές" λογικές είτε με την υποστήριξη της ιδέας της "δημοκρατικής" ενσωμάτωσης και ισοπολιτείας ταυτίσθηκε στην πράξη με τις

τάσεις της ελληνικής εξουσίας απέναντι στο συγκεκριμένο ζήτημα. Τα αιτήματα της αριστεράς μέχρι τώρα μπορούν γενικά να συνοψιστούν στα εξής: (α) άρση κάθε διοικητικής διάκρισης και κατάργηση του περιφημου Νόμου περί Ιθαγένειας (β) οικονομική υποστήριξη των μουσουλμάνων (γ) ισότιμη ανάπτυξη της περιοχής, (δ) πρόσληψη μουσουλμάνων σε δημόσιες υπηρεσίες, (ε) μελέτη και διάσωση των πολιτιστικών και γλωσσικών ιδιαιτεροτήτων των μουσουλμανικών πληθυσμών. Οι κινήσεις αυτές, πέρα από το ότι δεν παίρνουν υπόψη τους την - καλλιεργούμενη εδώ και χρόνια- αντιπάθεια ανάμεσα σε μουσουλμάνους και χριστιανούς, εκφράζουν κρατικές επιλογές οι οποίες εξαρτώνται από τα πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα της ελληνικής εξουσίας (και όχι μόνο αυτής).

Η κοινότητα ή οι κοινότητες των μουσουλμάνων της Δυτικής Θράκης αποτελούν γενικά μια κλειστή και συντηρητική κοινωνία. Η καθημερινότητα στηρίζεται εν πολλοίς σε μια οπισθοδρομική κυριαρχία των θρησκευτικών ηγετών και των τοπικών αρχηγών οι οποίοι δεν ενοχλούν μόνο κάποιους Έλληνες αλλά και τους ίδιους τους μουσουλμάνους. Η εξουσιαστική δομή και η ιεραρχία αποτελούν συστατικά στοιχεία της ζωής της μουσουλμανικής κοινότητας. Η επιτήρηση της περιοχής από επιτετραμένους της Αθήνας και της Άγκυρας διαμορφώνει μια κατάσταση συχνά ιδιαίτερα καταπιεστική για όλους: Έλληνες, Πόντιους μετανάστες και πρόσφυγες, Τούρκους, Πομάκους, Τσιγγάνους.

Μια κοινωνική προσέγγιση του θέματος δεν μπορεί φυσικά να μην επιδιώκει την ελεύθερη ανάπτυξη των πολιτιστικών και εθνοτικών ιδιαιτεροτήτων των κοινοτήτων. Δεν θα έχει όμως καμιά ουσία μια εθνοτική ελευθερία αν δεν συνοδεύεται από την κοινωνική συνειδητοποίηση των ίδιων των ανθρώπων. Οι πληθυσμοί που θα αγωνιστούν για την κοινωνική τους απελευθέρωση, θα απορρίψουν, μ' άλλα λόγια, τις εξουσιαστικές σχέσεις στο εσωτερικό τους, την ύπαρξη αφεντικών -οποιασδήποτε "εθνικότητας"- και θα προωθήσουν τη δημιουργία ελεύθερων σχέσεων και δραστηριοτήτων, που λειτουργούν με αλληλοσεβασμό και αλληλεγγύη. Και ταυτόχρονα θα υπερασπίζονται εκείνες τις εθνοτικές ή

πολιτιστικές τους ιδιαιτερότητες που κρίνουν ως απελευθερωτικές και μη εξουσιαστικές. Τελικά, μια κοινωνική προσέγγιση δεν είναι σε θέση να προτείνει πολιτικές "λύσεις", σχέδια δηλαδή που περιλαμβάνουν τη λογική του κράτους, των συνοριακών διευθετήσεων και των ρυθμίσεων καταμερισμού εξουσιών.

Οι μουσουλμάνοι πρέπει ν' απελευθερωθούν όχι μόνο από τους εξουσιαστές της Αθήνας και τους τοποτηρητές της αλλά και από τους μουφτίδες, τους τοπικούς "φυλάρχους" και τους απεσταλμένους του τουρκικού κράτους. Υπ' αυτή την έννοια δεν έχουν κανένα νόημα ούτε τα αιτήματα πολιτικής αυτονομίας ή χωριστικών επιλογών -τα οποία πιθανόν θα αντέστρεφαν τους όρους καταπίεσης εις βάρος του υπόλοιπου πληθυσμού- ούτε οι "προοδευτικές" λύσεις συμμετοχής Τούρκων και Πομάκων στους ελληνικούς εξουσιαστικούς μηχανισμούς. Οι κάτοικοι της περιοχής επιλέγοντας την οδό αυτοοργάνωσής τους, σε τοπικό καταρχήν επίπεδο, μπορούν να αντιμετωπίσουν από κοινού τους καταπιεστές τους.

BATI TRAKYA'DAKI AZINLIK

Milliyetçi ve kapitalizm Karşıtı terminoloji, gariptir ki genellikle milliyetçi ve kapitalistlerin kullandığı deyimler üzerine kuruludur. Bu durum "azınlıklar" için de aynen geçerlidir. Bu "azınlıklar" deyiminin kendisi devletçi önyargılarla bezelidir. Sayıca az nüfuslar, her zaman Hükümetlerin ellerinde birer diplomatik koz olarak kullanılmaya yaramışlardır. Yunanistan'da müslümanlar bilindiği gibi Batı Trakya'da yaşarlar. Bunların %55'i Türk, %35'i Pomak, %10'u ise Çingene v.b kökenlidir. Bunların Batı Trakya'daki sayısı 120 bin civarındadır.

1950'ye kadar, Türkiye bunların durumuyla, liderleri anti-kemalist olduğu için hemen hiç ilgilenmedi. 1950'den sonra, Yunanistan ve Türkiye arasındaki anlaşmalar Batı Trakya'daki tüm azınlığın Türkleştirilmesine yol açtı. Bunun nedeni, Yunanistan'ın Bulgar karşıtı propagandasında ve dilleri bir Slav türeviden Pomakların, (o zamanlar Sovyet yanlısı olan) Bulgaristan hükümetince kullanılabileceği korkusunda aranmalıdır.

Kıbrıs krizinden sonra, Yunanistan ile Türkiye arasındaki ilişkiler bozuldu. Türkiye'de yaşayan Rum toplumu göçe zorlandı, bu arada Batı Trakya'daki müslüman toplumun sorunları da arttı. Gerginlik 1974 yılından sonra büyüdü, ve Türk devletinin bu bölgeye olan ilgisinin sürekli artmasıyla birlikte, 1980'lerde doruğa ulaştı. 1991'de müslümanlara uygulanan özel mülkiyet yasağının kaldırılması, bu toplum üzerindeki devlet baskısının bir miktar azalmasına yol açtı.

Bu azınlığa karşı girilen düşmanca tavır ve eylemler, daha ziyade yerel milliyetçi çevreler tarafından başlatılmaktadır. Ancak, yine de işbirliği yönünde bazı girişimlere rastlanmaktadır. Aynı zamanda son birkaç yıldan bu yana Trakya'nın, büyük "ulusal bütün" le entegre edilmesi yönünde çabalar da görülmektedir. Bölgenin geliştirilmesi kararı, Yunan devletinin yeni azınlık politikasının karakteristik özelliğiyle ilişkilidir, Tam olarak yasal düzeyde olmasa bile, Türk, Pomak ve Çingenelerin eşit muamele görmemeleri durumu sürmektedir. Bölgenin ekonomik gelişimi, müslüman ve hristiyan unsurların Avrupa Birliği'nin gelişim hızına entegre edilmelerinin başlıca yolu olarak sunulmaktadır. Bu yaklaşım, ilerici ve solcu çevrelerin tam eşitliğin sağlanmasına nasıl baktığının da bir örneğidir.

Biz ise, bu insanların toplumsal ve sınıfsal bilinçlenmesinin refakati olmaksızın, hiçbir etnik özgürlüğün, manası olmayacağı inancındayız. Müslümanların da kendilerini yalnızca Yunan hakimiyetinden değil, üzerlerindeki müftü, yerel lider ve Türk rejiminin temsilcilerinin baskısından da topyekün kurtarmaları gerektiğine inanıyoruz.

**Η ΤΟΥΡΚΙΑ
ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ**

Το κείμενο αυτό είναι μετάφραση της μπροσούρας Turkey, Yesterday and Today, που κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Karambol στο Λονδίνο το 1994. Έχει γραφτεί από τον Τούρκο πολιτικό πρόσφυγα στο Λονδίνο Gün Zileli και τον İlhan Tekin. Αποτελεί μια ενδιαφέρουσα και περιεκτική πολιτική ιστορία της Τουρκίας, η οποία είναι χρήσιμη για να κατανοήσει κανείς την εξέλιξη αλλά και τις σημερινές συμπεριφορές του τουρκικού κράτους και της τουρκικής κοινωνίας. Υπεύθυνη για τις σημειώσεις είναι η σύνταξη της έκδοσης.

Το κείμενο εκδόθηκε πριν από δύο χρόνια και είναι φυσικό να μην περιέχει τις πρόσφατες εξελίξεις για τις οποίες γίνεται λόγος σε άλλα σημεία της έκδοσης.

Η πτώση των Οθωμανών (1870-1923)

Η σημερινή Τουρκική Δημοκρατία ιδρύθηκε το 1923 μετά την πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η ανικανότητα της τελευταίας να εκσυγχρονίσει την κοινωνική και οικονομική της δομή, την οδήγησε σε σταθερή παρακμή, από το 17ο αιώνα και μετά, σε αντίθεση με την ευρωπαϊκή επέκταση και οικονομική ανάπτυξη που βασίστηκαν στις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές αλλαγές. Η παρακμή επιταχύνθηκε το 18ο αιώνα, κατά τη διάρκεια του οποίου εκφυλίστηκε η επαρχιακή διοίκηση, εξαιτίας της δημιουργίας μικρών φεουδαρχικών κρατιδίων, και αυξήθηκαν οι ταραχές στις πόλεις, λόγω της εξάρθρωσης του τροφοδοτικού συστήματος και των αναπόφευκτων λιμών.

Λίγες από τις τεχνολογικές καινοτομίες που στήριζαν την ευρωπαϊκή οικονομική ανάπτυξη μεταφέρθηκαν στην αυτοκρατορία. Οι πρώτες εκσυγχρονιστικές προσπάθειες στόχευαν, βασικά, στη δημιουργία ενός δυτικού τύπου στρατού, στο τέλος του 18ου αιώνα, αλλά ακόμα κι αυτές ακυρώθηκαν από τους πανίσχυρους γενίτσαρους, με την εξέγερση του 1807. Αυτό που πρέπει να σημειωθεί είναι πως, επειδή η Οθωμανική Αυτοκρατορία στηριζόταν στην -υιοθετημένη από το 15ο αιώνα- αρχή του αδιαίρετου της εξουσίας, η κατεστημένη ελίτ του οθωμανικού πολιτικού

οικοδομήματος κυβερνούσε βασιζόμενη αποκλειστικά στον ισχυρό στρατό. Γι' αυτό το λόγο οι εκσυγχρονιστικές κινήσεις άρχισαν πρώτα από το στρατό. Αυτή η ταύτιση του κρατικού μηχανισμού με το στρατό εμφανίζεται πάντα ως μία από τις βασικές μορφές της κυβερνητικής δομής του κράτους της Τουρκίας μέχρι σήμερα. Λόγω κάποια περιέργης ειρωνίας, όταν επιτεύχθηκαν η δυτικοποίηση και ο εκσυγχρονισμός του στρατού, ο ίδιος παρέμεινε ο μοναδικός υπερασπιστής της δυτικοποίησης και του εκσυγχρονισμού που επιβάλλονταν (μερικές φορές ακόμα και βίαια) στο λαό, κατά τη διάρκεια της περιόδου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της Τουρκικής Δημοκρατίας.

Ο εκσυγχρονισμός του στρατού επιτεύχθηκε γύρω στα 1830 από τον Μαχμούτ Β' και συνοδεύτηκε με μια ευρεία κυβερνητική αναδιοργάνωση. Όμως, η εξωτερική και εσωτερική πολιτική της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εξαρτιόταν ήδη από τις ευρωπαϊκές δυνάμεις. Οι μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ γεννήθηκαν από αυτή ακριβώς την αδυναμία. Οι γιοί του Μαχμούτ, Αμπντούλ Μεσίντ Α' και Αμπντούλ Αζίζ, έθεσαν σε εφαρμογή το Τανζιμάτ υπό τη μορφή μιας σειράς φιλελεύθερων και εκσυγχρονιστικών μεταρρυθμίσεων, που έγιναν αντιληπτές από τη Δύση ως προσπάθεια να ενθαρρυνθούν οι φιλικές σχέσεις με τις ευρωπαϊκές δυνάμεις. Ανάμεσα στις μεταρρυθμίσεις συμπεριλαμβάνονταν η δημιουργία του πρώτου συστήματος γενικής εκπαίδευσης και η δυτικοποίηση των εμπορικών, ναυτιλιακών και ποινικών κωδίκων. Ο συγκεντρωτισμός της εξουσίας μετέφερε όλα τα κυβερνητικά πόστα στον έλεγχο του σουλτάνου. Αυτή η συγκεντρωτική και απόλυτη εξουσία του προκάλεσε αντιδράσεις. Εκφράστηκαν αιτήματα για μια συνταγματική μοναρχία από μια νέα, δυτικού τύπου, τάξη διανοουμένων που ονομάζονταν Νεοοθωμανοί. Οι Νεοοθωμανοί ήταν απόφοιτοι των καινούριων δυτικοτρόπων κολλεγίων και πανεπιστημίων. (Τα πιο σημαντικά ήταν η Ιατρική Σχολή, η Σχολή Διοίκησης και η Στρατιωτική Ακαδημία. Οι απόφοιτοι αυτών των σχολών έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην πολιτική ζωή των Οθωμανών και, θα μπορούσαμε να πούμε, πως συνεχίζουν να παίζουν τον ίδιο ρόλο στον πολιτικό χώρο της σημερινής Τουρκίας). Οι Νεοοθωμανοί αντιπροσώπευαν, από τη μια πλευρά,

τα αιτήματα της κυρίαρχης τάξης και, από την άλλη, ένα κίνημα διανοομένων που προέρχονταν από την νεοεμφανιζόμενη αστική τάξη στις μεγαλύτερες πόλεις, όπως η Σμύρνη και η Ισταμπούλ.

Τα αιτήματα των Νεοοθωμανών έγιναν αποδεκτά από το σουλτάνο Αβδούλ Χαμίτ Β', ο οποίος ανακήρυξε σύνταγμα (το πρώτο σε ισλαμική χώρα) το 1876, για να το αποκηρύξει και να διαλύσει το κοινοβούλιο ένα μόλις χρόνο μετά. Ακολούθησαν διάφορες ανεπιτυχείς εξεγέρσεις. Αυτή η εξέλιξη οδήγησε στη ριζοσπαστικοποίηση των Νεοοθωμανών, που μετονομάστηκαν σε Νεότουρκους.

Οι Νεότουρκοι υποστηρίζονταν βασικά από διανοούμενους των πόλεων και αρκετούς αξιωματικούς του στρατού. Το 1900, οι Νεότουρκοι ήταν χωρισμένοι σε δύο τάσεις, στη βάση του ζητήματος του συγκεντρωτισμού της κρατικής εξουσίας. Η πρώτη ήταν η αποκεντρωτική, που εξέφραζε τις απόψεις της νεοεμφανιζόμενης οθωμανικής αστικής τάξης. Η πλευρά αυτή -που είχε ως ηγέτη τον πρίγκιπα Σεμπαχτιν- υποστήριζε ένα δυτικού τύπου φιλελευθερισμό στον οποίο ο ρόλος του κράτους ήταν περιορισμένος σε κάθε έκφραση της κοινωνικής ζωής. Η δεύτερη τάση, που αργότερα συγκρότησε την Επιτροπή Ένωσης και Προόδου (ITC), ήταν κοντά στον, γαλλικής μορφής, ιακωβινισμό. Υποστήριζαν μια συγκεντρωτική και παρεμβατική κρατική δομή. Επιπλέον, όπως ακριβώς και η κυβέρνηση της Γαλλικής Επανάστασης, ήταν οπαδοί ενός είδους δικτατορίας των διανοομένων, και επιζητούσαν τη ριζοσπαστική μεταρρύθμιση της κοινωνίας από αυτήν τη δικτατορία. Παρ' όλα αυτά πρέπει να σημειωθεί ότι καμία από τις τάσεις αυτές δεν προπαγάνδιζε την εκθρόνιση του σουλτάνου, και ότι, από τις εξελίξεις, φάνηκε πως η ITC ήταν περισσότερο αποφασισμένη να ανέβει στην εξουσία και να περιορίσει τα δικαιώματά του¹. Παράλληλα, η ITC είχε την υποστήριξη των περισσότερων Νεότουρκων (συμπεριλαμβανομένων και όλων σχεδόν των

¹ Τον πρίγκιπα Σεμπαχτιν υποστήριζαν και οι εκπρόσωποι των χριστιανικών και αραβικών κοινοτήτων της Αυτοκρατορίας. Οι Αρμένιοι επαναστάτες έδειξαν στην αρχή διάθεση συνεργασίας με τους Νεότουρκους, αλλά γρήγορα κατάλαβαν ότι τα συνθήματα των τελευταίων περί ισονομίας και ισοπολιτείας ήταν κενό γράμμα. Οι σοσιαλιστές της Αυτοκρατορίας δεν κράτησαν ενιαία στάση. Η, βασικά εβραϊκή, οργάνωση της Φεντερασιόν της Θεσσαλονίκης υποστήριξε αρχικά την επανάσταση των Νεότουρκων, αλλά γρήγορα συγκρούστηκε μαζί τους. Οι Βούλγαροι και Έλληνες σοσιαλιστές ήταν από την αρχή επιφυλακτικοί έως εχθρικοί απέναντί τους.

προερχόμενων από το στρατό οπαδών).

Η ITC λειτουργούσε ως παράνομη οργάνωση. Αποτελούνταν από ένα δίκτυο επιτροπών που δρούσαν σε όλη τη χώρα. Εντωμεταξύ, η αυταρχικότητα του Αβδούλ Χαμίτ έφθιρε το καθεστώς, με αποτέλεσμα να ενισχύεται συνέχεια η δύναμη των αντιπάλων του. Μετά από μια σειρά μικρών εξεγέρσεων, ξέσπασε το 1908 η "Επανάσταση των Νεότουρκων", με την υποστήριξη αξιωματικών του στρατού που ήταν μέλη της ITC. Μια ταξιαρχία από τη Θεσσαλονίκη έφτασε στην Ισταμπούλ και ανάγκασε τον Αβδούλ Χαμίτ να αποκαταστήσει το σύνταγμα του 1876 και να επαναλάβει τη λειτουργία του κοινοβουλίου. Μετά τις εκλογές η ITC σχημάτισε κυβέρνηση στην οποία συμμετείχαν σχεδόν αποκλειστικά στρατιωτικοί και η οποία ακολούθησε μια αυταρχική πολιτική.

Αν και πολλές μεταρρυθμίσεις άρχισαν να εφαρμόζονται, έγινε φανερό πως δεν ήταν ικανές να λύσουν τα μεγάλα προβλήματα της Αυτοκρατορίας. Η τελευταία ήταν πλέον απόλυτα εξαρτημένη από τις ευρωπαϊκές δυνάμεις (αρκεί να πούμε ότι η οικονομία της ασκούσαν από την Οθωμανική Τράπεζα, η οποία ήταν ιδιοκτησία Ευρωπαίων). Η διάλυσή της ήταν σίγουρη, αλλά το πρόβλημα ήταν πώς θα μοιράζονταν τα κομμάτια της. Έτσι, η κυβέρνηση της ITC, δεν κατάφερε να απεμπλακεί από τον έλεγχο των ξένων δυνάμεων. Επιπλέον, υπογράφοντας μυστική συμφωνία με τη Γερμανία, μπήκε στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο εναντίον της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας.

Η ήττα στον πόλεμο οδήγησε και στη διάλυση της Αυτοκρατορίας. Όλη σχεδόν η Μικρά Ασία καταλήφθηκε από ιμπεριαλιστικές δυνάμεις. Εναντίον αυτής της κατοχής δημιουργήθηκε ένα κίνημα αντίστασης με την υποστήριξη των αριστοκρατών των πόλεων και των χωρικών της Ανατολίας. Κάποια μέλη της ITC υποστήριξαν αυτό το κίνημα και άρχισαν να το οργανώνουν μέσω του παλιού δικτύου της. Ένας από αυτούς ήταν και ο Μουσταφά Κεμάλ, που γρήγορα κέρδισε την ηγεσία του κινήματος. Έτσι άρχισε ο αγώνας της ανεξαρτησίας, με το αρχηγείο του Κεμάλ εγκατεστημένο σε μια μικρή πόλη της Ανατολίας, την Άγκυρα.

Στην Οθωμανική Αυτοκρατορία υπήρχαν πολλές μειονότητες, οι οποίες καθορίζονταν, κυρίως, ανάλογα με τη θρησκεία τους, συγκροτώντας το σύστημα των “μιλλιέτ”. Κάθε “μιλλιέτ” αντιπροσώπευε μια θρησκευτική κοινότητα η οποία ήταν σχετικά ελεύθερη να αποφασίζει για τις εσωτερικές υποθέσεις της. Με την εμφάνιση όμως του ιδεολογήματος του έθνους-κράτους, αυτές οι μειονότητες (κυρίως οι χριστιανικές) άρχισαν να διεκδικούν και να κερδίζουν την ανεξαρτησία τους. Οι μουσουλμανικές μειονότητες δεν ακολούθησαν το παράδειγμά τους, παρά μόνο μετά την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Κατά τη διάρκεια του πολέμου η κυβέρνηση της ΙΤΚ προσπάθησε να αφανίσει τις χριστιανικές κοινότητες επειδή φοβόταν ότι οι εξεγέρσεις τους μπορεί να έθεταν σε κίνδυνο την πολεμική προσπάθεια. Η αρμενική εξέγερση στο ανατολικό τμήμα της Αυτοκρατορίας οδήγησε την κυβέρνηση στην εθνική εκκαθάριση των Αρμενίων με τη βοήθεια των κουρδικών φυλών που ζούσαν στην ίδια περιοχή. Ως αποτέλεσμα, η αρμενική κοινότητα υπέστη γενοκτονία και αναγκάστηκε να μεταναστεύσει, κάτω από φοβερές ωμότητες, έξω από την Αυτοκρατορία.

Από την άλλη πλευρά, κατά το τέλος του αιώνα, και οι μουσουλμανικές μειονότητες άρχισαν να αποκτούν την ανεξαρτησία τους, με τη βοήθεια της Βρετανίας. Έτσι σχηματίστηκαν οι αραβικές χώρες. Την ανεξαρτησία τους διεκδίκησαν και οι Κούρδοι αλλά η Βρετανία αρνήθηκε να τους θέσει υπό την προστασία της. Παρ’ όλα αυτά, στη Συνθήκη των Σεβρών (1920), η Βρετανία υποστήριξε την αυτονομία του Κουρδιστάν.

Οι Κούρδοι υποστήριζαν τον αγώνα της ανεξαρτησίας της Τουρκίας, γιατί αντιλήφθηκαν την ελληνική εισβολή στη δυτική Μικρά Ασία ως έναν αγώνα ανάμεσα σε μια μουσουλμανική και μια χριστιανική κοινότητα. Επιπλέον, ο Μουσταφά Κεμάλ τους υποσχέθηκε πως θα τους έδινε αυτονομία μετά τον πόλεμο. Έβγαλε μάλιστα και σχετικό διάταγμα, μέσα από την Μεγάλη Εθνοσυνέλευση του αντιστασιακού κινήματος.

Η δημιουργία της Τουρκικής Δημοκρατίας (1923-1946)

Το 1922 το κίνημα της αντίστασης νίκησε όσες συμμαχικές δυνάμεις είχαν απομείνει στην Μικρά Ασία και την Ισταμπούλ. Ένα χρόνο μετά, ο αρχηγός του κινήματος Μουσταφά Κεμάλ διέλυσε την Οθωμανική Αυτοκρατορία και το χαλιφάτο ανακηρύσσοντας την Τουρκική Δημοκρατία.

Ο Μουσταφά Κεμάλ δημιούργησε το Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα (CHP) και προσπάθησε, αρχικά, να εξουδετερώσει κάθε αντιπολίτευση που προερχόταν από τους πρώην συντρόφους του της εποχής του αγώνα για την ανεξαρτησία. Το βασικό αντιπολιτευτικό κόμμα, το Προοδευτικό Ρεπουμπλικανικό Κόμμα, ιδρύθηκε στα 1924, και βασιζόταν σε δυτικού τύπου φιλελεύθερες αρχές. Με πρόφαση όμως την κουρδική εξέγερση του 1925 ο Κεμάλ τους χαρακτήρισε προδότες και τους εξόντωσε είτε εκτελώντας τους (μετά από δίκες στα Δικαστήρια της Ανεξαρτησίας, που πρωτοσυγκροτήθηκαν στα 1919 και επαναλειτούργησαν με την κουρδική εξέγερση) είτε εξορίζοντάς τους. Σταδιακά, έγινε ο "Αιώνιος Ηγέτης" και η Τουρκία κυβερνιόταν από ένα και μόνο κόμμα. Το CHP αποτελούνταν κυρίως από πρώην μέλη της ITC και από νέους εθνικιστές.

Το βασικό χαρακτηριστικό της ιδεολογίας του κόμματος αυτού ήταν η αντίληψη της "αποστολής" για τη δυτικοποίηση της Τουρκίας και την ανάδειξή της στο ίδιο επίπεδο με τον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Αυτή η αντίληψη συνοδευόταν από έναν έντονο ιακωβινισμό, που συνοψίζεται στο σύνθημα "για το Λαό, ακόμα και εναντίον του Λαού". Όλοι οι αντίπαλοί τους εξοντώθηκαν από τα Δικαστήρια της Ανεξαρτησίας και από συνεχείς και βίαιους διωγμούς.

Η αριστερά στην Τουρκία δεν είχε μεγάλη παράδοση. Κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας οι προσπάθειες συγκρότησης ενός σοσιαλιστικού ή συνδικαλιστικού ρεύματος ήταν πολύ αδύναμες¹. Το Τουρκικό Κομμουνιστικό Κόμμα ιδρύ-

¹ Οι σοσιαλιστικές οργανώσεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας απαρτίζονταν συνήθως από Εβραίους, Έλληνες και Βουλγάρους. Λίγες τέτοιες διεθνικές ομάδες υπήρξαν. Η Φεντερασιόν είχε λίγους Βούλγαρους και ελάχιστους Έλληνες και Τούρκους. Το Σοσιαλιστικό Κέντρο της

ήθηκε μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση, το 1917. Υποστήριξε τον αγώνα του Κεμάλ αλλά δεν κατάφερε να γλυτώσει από την καταστολή του κεμαλικού καθεστώτος ¹.

Όπως είδαμε προηγουμένως, ένα από τα πρώτα προβλήματα που αντιμετώπισε το νέο καθεστώς ήταν να καταστείλει την αντιπολίτευση μέσα στο εθνικιστικό στρατόπεδο και τις λαϊκές αντιδράσεις εναντίον των εκσυγχρονιστικών μεταρρυθμίσεων. Οι κουρδικές εξεγέρσεις ήταν άλλο ένα πρόβλημα εκείνη την περίοδο. Μετά τον πόλεμο της ανεξαρτησίας η Τουρκική Δημοκρατία βασίστηκε στην εθνικιστική αντίληψη του ενιαίου συγκεντρωτικού κράτους. Οι Κούρδοι αντιτάχθηκαν και σ' αυτήν την αντίληψη, καθώς και στη διάλυση του χαλιφάτου και των ισλαμικών νόμων. Η παραδοσιακή φεουδαρχική δομή της κοινωνίας τους ήρθε σε άμεση σύγκρουση με τους στόχους που είχε το CHP για την Τουρκία. Επιπλέον, τα νέα σύνορα εμπόδιζαν την ελεύθερη επικοινωνία και διακίνηση των κουρδικών λαών με τη Μεσοποταμία και την Περσία. Οι εξεγέρσεις που ακολούθησαν έγιναν αντιληπτές από την κυβέρνηση του CHP ως συντηρητικές αντιδράσεις εναντίον ενός εκσυγχρονιστικού και προοδευτικού καθεστώτος ή ως συμμοριτοπόλεμος που υποστήριζε ένα αρχαϊκό και οπισθοδρομικό κοινωνικό σύστημα. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι το Κομμουνιστικό Κόμμα υποστήριξε την κυβέρνηση του CHP στην καταστολή αυτών των εξεγέρσεων. Ουσιαστικά, η τουρκική αριστερά δεν διαχώρισε τη θέση της από το κεμαλικό εκσυγχρονιστικό πρόγραμμα, μέχρι τη δεκαετία του 1980.

Οι πιο σημαντικές κουρδικές εξεγέρσεις εκείνης της περιόδου ήταν του Σεϊχ Σαΐντ και του Ντερσίμ (1925). Το Ντερσίμ είναι μια ανατολική επαρχία της Τουρκίας. Αν και οι Κούρδοι του Ντερσίμ, κατά κάποιο τρόπο, υποστήριζαν τη Δημοκρατία (επειδή ήταν Αλεβίδες και καταπιέζονταν σ' όλη τη διάρκεια της

Τουρκίας στην Ισταμπούλ ελέγχονταν από Έλληνες. Η συμμετοχή των Τούρκων στο σοσιαλιστικό χώρο ξεκινάει ουσιαστικά μετά τον Α' παγκόσμιο πόλεμο και τη δημιουργία του Τουρκικού Κομμουνιστικού Κόμματος.

¹ Οι Τούρκοι σοσιαλιστές και κομμουνιστές συμμετείχαν στον αγώνα εναντίον των στρατευμάτων κατοχής στην Ανατολία, αλλά πριν ακόμα αυτός ολοκληρωθεί θα αρχίσουν να απομονώνονται από τους κεμαλικούς. Το παράδοξο είναι ότι ακόμα και μετά τις σκληρές διώξεις που θα υποστούν από τους εθνικιστές θα συνεχίσουν να υποστηρίζουν τις βασικές επιλογές του κεμαλικού καθεστώτος μέχρι τη δεκαετία του '80.

Οθωμανικής Αυτοκρατορίας), δεν ανέχονταν τις διοικητικές μεταρρυθμίσεις (περισσότερος συγκεντρωτισμός), τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις (στέρωση των παραδοσιακών οικονομικών διαδικασιών) και την εθνική καταπίεση. Οι εξεγέρσεις αυτές πνίγηκαν στο αίμα. Οι ηγέτες τους καταδικάστηκαν και απαγχονίστηκαν, ενώ οι φυλές που τους υποστήριξαν αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν στη δυτική Μικρά Ασία.

Με την πάροδο του χρόνου και την εξέλιξη των μεταρρυθμίσεων, οι συγκρούσεις στο εσωτερικό των κυρίαρχων τάξεων γίνονταν ασυμβίβαστες. Από τη μια πλευρά βρισκονταν ο Μουσταφά Κεμάλ και το CHP, κι από την άλλη τα πρώην μέλη της ITC και οι αριστοκράτες των μικρών πόλεων, που δε συμφωνούσαν με το μέγεθος και το εύρος των αλλαγών. Οι τελευταίοι προσπάθησαν ν' αντιταχθούν στον Κεμάλ μέσα από το σύστημα. Παράλληλα, αυξανόταν η λαϊκή αποδοκιμασία. Οι μεταρρυθμίσεις χτυπούσαν ανοιχτά την παραδοσιακή ταυτότητα των Τούρκων αλλά και των εθνοτικών μειονοτήτων, επιβάλλοντας ένα νέο τύπο εθνικισμού και εκσυγχρονισμού. Στις 12 Αυγούστου του 1930 ιδρύθηκε ένα νέο κόμμα, το Ελεύθερο Ρεπουμπλικανικό, για να απαγορευτεί τρεις μήνες αργότερα. Ακολούθησε η εξέγερση των κατοίκων της Μενεμένης, οι οποίοι διαφωνούσαν με τις κεμαλικές μεταρρυθμίσεις, τη διάλυση του χαλιφάτου και την εγκαθίδρυση ενός λαϊκιστικού κράτους. Και αυτή η εξέγερση πνίγηκε στο αίμα. Ακολούθησαν δίκες και εκτελέσεις.

Το 1938 πέθανε ο Μουσταφά Κεμάλ και τον διαδέχτηκε ο Ισμέτ Ινονού στη θέση του προέδρου της χώρας και του κόμματος. Ο Ινονού ενέτεινε την καταστολή εις βάρος των διαφωνούντων, ιδιαίτερα εναντίον του Κομμουνιστικού Κόμματος. Στη δεκαετία του 1940, εκμεταλλευόμενος το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ενίσχυσε την κεντρική διοίκηση σ' ολόκληρη τη χώρα. Επέβαλε νέους ειδικούς φόρους σε όλους τους μη μουσουλμάνους για να εμποδίσει την οικονομική τους ανάπτυξη. Οι φτωχότεροι από τις μη μουσουλμανικές κοινότητες υπέφεραν περισσότερο. Αναγκάστηκαν να πληρώσουν το φόρο τους δουλεύοντας στα δημόσια έργα και στα ορυχεία ¹.

¹ Παρά τον εθνικιστικό χαρακτήρα του κεμαλικού καθεστώτος οι ξένες μειονότητες (Εβραίοι,

Το καθεστώς Ινονού κράτησε τις διπλωματικές ισορροπίες κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Διατήρησε την ουδετερότητα και απέφυγε τη συμμετοχή στα δεινά που έπληξαν τους άλλους λαούς. Παρ' όλα αυτά, δεν κατάφερε να διατηρήσει αυτήν την ουδετερότητα και μετά τον Πόλεμο και συμμαχίσε με τη Δύση. Αυτό όμως υποχρέωσε το καθεστώς να φιλελευθεροποιηθεί και να ακολουθήσει μια περισσότερο πλουραλιστική πολιτική, αποδεχόμενο τη συγκρότηση πολιτικών κομμάτων. Το πιο σημαντικό απ' αυτά που δημιουργήθηκαν ήταν το Δημοκρατικό Κόμμα (DP), αποτελούμενο από πρώην μέλη του CHP, που αντιπροσώπευαν τη μικροαστική τάξη των επαρχιακών πόλεων.

Η εισαγωγή της πλουραλιστικής δημοκρατίας (1946-1960)

Οι πρώτες εκλογές του 1946 δεν ήταν, πάντως, ούτε δίκαιες ούτε ελεύθερες. Η κυβέρνηση εμπόδισε, χρησιμοποιώντας απειλές και τη γραφειοκρατία, τη δράση των κομμάτων. Το Κομμουνιστικό Κόμμα επιχείρησε να συμμετέχει μέσω της ίδρυσης ενός άλλου κόμματος αλλά η κυβέρνηση το έθεσε εκτός νόμου και τα στελέχη του φυλακίσθηκαν. Μόνο το DP είχε κάποιες δυνατότητες λόγω της δημοτικότητάς του, αλλά και επειδή υποστήριζε το status quo. Στις επόμενες εκλογές, το 1950, το DP κέρδισε και σχημάτισε κυβέρνηση. Ο Αντνάν Μεντερές, ένας από τους ηγέτες του κόμματος, έγινε πρωθυπουργός. Η νέα κυβέρνηση δεν κράτησε τις προεκλογικές της υποσχέσεις για περισσότερη δημοκρατία. Συμμαχίσε με τις ΗΠΑ, πήρε στρατιωτική βοήθεια, εντάχθηκε στο NATO και έστειλε εκστρατευτικό σώμα στην Κορέα. Άλλαξε, επίσης, το σύνταγμα για να καταστείλει το νεοεμφανιζόμενο εργατικό κίνημα. Επέβαλε πρόστιμα σε όσους εξέφραζαν απόψεις περί ταξικής σύγκρουσης ή οργάνωσης στη βάση του ταξικού αγώνα. Στο οικονομικό, όμως, επίπεδο ενίσχυσε το εμπόριο. Επεδίωξε τη δημιουργία καπιταλιστών χρησιμοποιώ-

Αρμένιοι και Έλληνες) συνέχισαν μέχρι τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο να ελέγχουν το μεγαλύτερο μέρος του εμπορίου και των ιδιωτικών επιχειρήσεων. Το χτύπημα εναντίον των κεφαλαιούχων των μειονοτήτων έπληξε ιδιαίτερα την τουρκική οικονομία της εποχής.

ντας ξένη οικονομική βοήθεια και πίστωση. Ενίσχυσε με δάνεια τους μικροπαραγωγούς και βιοτέχνες. Χαλάρωσε τις εξαγωγικές και εισαγωγικές διαδικασίες. Υποστήριξε τους αριστοκράτες της επαρχίας και τους μεγαλογαιοκτήμονες αλλά και τους μικροϊδιοκτήτες, αποκτώντας έτσι μεγάλη δημοτικότητα στα αγροτικά στρώματα. Επιπλέον, ξεκίνησε μεγάλα κατασκευαστικά έργα, όπως μοντέρνους αυτοκινητόδρομους, υδροηλεκτρικά εργοστάσια κλπ.

Την υποστήριξη της υπαίθρου και των εμπόρων προς το DP αντιστάθμιζε η αντίδραση των κατοίκων των πόλεων, κυρίως των δημοσίων υπαλλήλων, των αξιωματικών και των σπουδαστών. Το CHP χρησιμοποίησε αυτή την αντίδραση και έγινε ο υποστηρικτής της δημοκρατίας. Στα τέλη της δεκαετίας του 1950, η οικονομία άρχισε να περνάει κρίση, γεγονός που προκάλεσε ευρύτερη αποδοκιμασία προς την κυβέρνηση. Η βασικότερη αιτία της κρίσης ήταν ο περιορισμός της χορήγησης περισσότερων οικονομικών πιστώσεων από τις ΗΠΑ.

Πιεσμένη από την οικονομική κρίση, η κυβέρνηση του DP αποφάσισε να διασπείρει τον εθνικισμό. Χρησιμοποιώντας, λοιπόν, το Κυπριακό πρόβλημα, ενθάρρυνε το μίσος των Τούρκων εναντίον των Ελλήνων που ζούσαν στην Τουρκία. Τα σπίτια και τα μαγαζιά της ελληνικής κοινότητας καταστράφηκαν και λεηλατήθηκαν, με αποτέλεσμα ο ελληνικός πληθυσμός της Ισταμπούλ να αναγκαστεί να μεταναστεύσει από την χώρα.

Το 1959 άρχισαν να κυκλοφορούν φήμες για στρατιωτικό πραξικόπημα. Πράγματι, μια τέτοια κίνηση εναντίον της κυβέρνησης του DP σχεδιαζόταν από κατώτερους αξιωματικούς. Στις αρχές του 1960, οι αντικυβερνητικές φοιτητικές διαδηλώσεις είχαν δημιουργήσει μια εκρηκτική κατάσταση. Τον Απρίλιο του 1960, δύο φοιτητές σκοτώθηκαν από την αστυνομία σε μια διαδήλωση. Ακολούθησε το πετυχημένο πραξικόπημα στις 27 Μαΐου, δύο μήνες μόλις πριν από τις εκλογές στις οποίες, πάντως, αναμενόταν να ηττηθεί το DP.

Το πρώτο πραξικόπημα και η συνέχεια (1960-1971)

Οι αρχηγοί του πραξικοπήματος σύστησαν την Επιτροπή Εθνικής Ενώσεως που αποτελούνταν κυρίως από στρατηγούς του στρατού και ακαδημαϊκούς. Σύντομα, και μετά από πίεση του προέδρου του CHP, Ισμέτ Ινονού, η Επιτροπή δήλωσε ότι νέες εκλογές θα γίνονταν μόλις ετοιμαζόταν το νέο σύνταγμα της χώρας. Τα σπουδαιότερα μέλη του DP, οι υπουργοί του και οι βουλευτές του, φυλακίσθηκαν και παραπέμφθηκαν σε δίκες. Στις δίκες αυτές, ο πρώην πρωθυπουργός Μεντερές, ο πρώην υπουργός εξωτερικών Ζορλού και ο πρώην υπουργός οικονομικών Πολατκάν καταδικάστηκαν σε θάνατο. Ο πρώην Πρόεδρος της Δημοκρατίας Μπαγιάρ, ιδρυτικό στέλεχος του DP, καταδικάστηκε σε ισόβια.

Εντωμεταξύ, η Επιτροπή Εθνικής Ενώσεως ετοίμασε το νέο σύνταγμα, σύμφωνα με το οποίο τα βασικά ανθρώπινα και συνδικαλιστικά δικαιώματα τέθηκαν υπό την προστασία του, για πρώτη φορά στην ιστορία της Δημοκρατίας. Αυτές οι αλλαγές έδωσαν την ευκαιρία στην αριστερά να βγει από την παρανομία. Ιδρύθηκε το Εργατικό Κόμμα της Τουρκίας (TIP), με αρχηγό το Μεχμέτ Αλί Αϊμπάρ. Το TIP ένωσε όλη την αριστερά και κέρδισε απρόσμενη λαϊκή υποστήριξη.

Μετά την αποδοχή του νέου συντάγματος από το λαό -με δημοψήφισμα στο οποίο το "ναι" πήρε το 60%- έγιναν οι εκλογές στις οποίες το CHP δεν κατάφερε να κερδίσει την απόλυτη πλειοψηφία κι έτσι αναγκάστηκε να σχηματίσει κυβέρνηση μαζί με το Κόμμα της Δικαιοσύνης (AP), που στην πραγματικότητα ήταν το DP με νέο όνομα και νέο αρχηγό.

Αυτά τα χρόνια δημιουργήθηκε ένα μαζικό αντιιμπεριαλιστικό κίνημα με εθνικιστικές και αριστερές επιρροές. Αυτό το -κυρίως φοιτητικό- κίνημα υποστήριζε μια εθνική πετρελαϊκή πολιτική και, στο αποκορύφωμά του, οργάνωσε μεγάλες αντιαμερικανικές διαδηλώσεις, με αφορμή και την φιλελληνική πολιτική των ΗΠΑ στο Κυπριακό ζήτημα εκείνη την εποχή. Παράλληλα με την πολιτικοποίηση του φοιτητικού κινήματος έκανε την εμφάνισή του και το εργατικό κίνημα.

Το ΑΡ, έχοντας και την αμερικανική υποστήριξη, κέρδισε τις εκλογές του 1965 και σχημάτισε μόνο του κυβέρνηση. Το Εργατικό Κόμμα είχε κι αυτό επιτυχία και κέρδισε 15 έδρες στη νέα βουλή. Η αριστερά αναπτύχθηκε ιδιαίτερα την επόμενη πενταετία. Στο πολιτικό σκηνικό της Τουρκίας κυριαρχούσαν οι κινητοποιήσεις και διαδηλώσεις σπουδαστών, εργατών και χωρικών. Ακόμα και το CHP προσπάθησε να οικειοποιηθεί τα αντιιμπεριαλιστικά και αριστερά αισθήματα και να μετατραπεί σε σοσιαλδημοκρατικό κόμμα. Απαλλάχτηκαν από τον "Εθνικό Ηγέτη" τους Ισμέτ Ινονού και αρχηγό εξέλεξαν ένα νεαρό σοσιαλδημοκράτη, τον Μπουλέντ Ετσεβίτ, ο οποίος εξέφραζε την τάση της "κεντροαριστεράς".

Το 1968, η Τουρκία αντιμετώπισε ένα νέο κύμα αντιιμπεριαλιστικών και δημοκρατικών διεκδικήσεων από το ριζοσπαστικό, φοιτητικό κίνημα, όπως συνέβη και στις περισσότερες χώρες του κόσμου. Οι διαδηλώσεις κλιμακώθηκαν και το κίνημα άρχισε τις αιματηρές συγκρούσεις με την αστυνομία.

Η κρατική εξουσία και η αστική τάξη θέλησαν να αντιτάξουν στην άνοδο των αριστερών κινημάτων, ένα εθνικιστικό "κίνημα πολιτών". Αρχηγός του έγινε ο Αλπασλάν Τουρκές, μέλος της στρατιωτικής δικτατορίας το '60 και δηλωμένος φασίστας. Οργάνωσε το Κόμμα του Εθνικιστικού Κινήματος (MHP) και άνοιξε αμέσως πόλεμο με τους αριστερούς και τους κομμουνιστές. Η θρησκευτική πτέρυγα του Κόμματος της Δικαιοσύνης (ΑΡ) χρησιμοποιήθηκε κι εκείνη για την άμεση αντιμετώπιση της ανόδου της αριστεράς. Είναι πολλά τα παραδείγματα επιθέσεων φονταμενταλιστικών θρησκευτικών ομάδων ενάντια σε διαδηλώσεις σπουδαστών.

Μετά την ακμή και την εξάπλωση της αριστεράς το '68, άρχισαν στους κόλπους της να εμφανίζονται έντονες αντιπαραθέσεις, που κατά ένα μέρος οφείλονται στις κρινοβουλευτικές βλέψεις της ηγεσίας του Εργατικού Κόμματος της Τουρκίας (TIP). Το TIP άρχισε να αποστασιοποιείται από τις εξελίξεις στους δρόμους της Τουρκίας, φτάνοντας μάλιστα σε κάποιες περιπτώσεις να εμποδίσει και να αποτρέψει μαζικές κινητοποιήσεις. Το καλοκαίρι του '68 ένα κύμα διαμαρτυρίας είχε ξεσπάσει, κυρίως από νεο-

λαίους και αριστερούς φοιτητές, ενάντια στην επίσκεψη στην Τουρκία του βου στόλου του ναυτικού των ΗΠΑ. Σε κάποια από τις κινητοποιήσεις, η νεολαιίστικη οργάνωση του TIP, η Ομοσπονδία Ομάδων Ιδεών (FKF), που αργότερα μετονομάστηκε Επαναστατική Νεολαία (D-G), έχτισε οδοφράγματα στους δρόμους της Ισταμπούλ για να εμποδίσει τους διαδηλωτές!

Ένα άλλο σημαντικό γεγονός της περιόδου συνέβη στις 15-16 Ιουνίου 1970. Η κυβέρνηση ΑΡ του Ντεμιρέλ επιχείρησε τότε να περιορίσει μ' έναν νόμο ορισμένα εργατικά δικαιώματα. Το νεο-συσταθέν αριστερό Συνδικάτο της Συνομοσπονδίας Ενώσεων Επαναστατών Εργατών (DISF) οργάνωσε μια σειρά δημόσιων συγκεντρώσεων και διαδηλώσεων διαμαρτυρίας σε πολλά σημεία της Ισταμπούλ. Για δύο μέρες οι δρόμοι ήταν γεμάτοι από τους εργάτες και τους συμπαραστάτες τους. Δημιουργήθηκε μια ατμόσφαιρα εξέγερσης με πολλές συμπλοκές ανάμεσα στην αστυνομία και τους διαδηλωτές. Στα χρόνια που ακολούθησαν, το DISF έγινε το μεγαλύτερο συνδικάτο στην Τουρκία μέχρι που τέθηκε εκτός νόμου μετά το στρατιωτικό πραξικόπημα του 1980.

Εντωμεταξύ, οι συζητήσεις για την κοινοβουλευτική νοοτροπία του TIP είχαν ανάψει τόσο μέσα στο ίδιο το κόμμα, όσο και στο νεολαιίστικο FKF. Μία ριζοσπαστική ομάδα, η Εθνική Δημοκρατική Επαναστατική Ομάδα (MDD), υπό την ηγεσία ενός πρώην μέλους του Κομμουνιστικού Κόμματος της Τουρκίας, του Μιχρί Μπελί, καταδίκασε τις ειρηνιστικές και κοινοβουλευτικές πρακτικές της ηγεσίας του TIP στα γεγονότα που είχαν προηγηθεί το καλοκαίρι του '68, απαιτώντας πιο αποτελεσματικούς και δυναμικούς αγώνες. Οι διαμάχες οδήγησαν σε σχίσμα το TIP κι έτσι άρχισε ο ανταγωνισμός των δύο αριστερών κομμάτων για την πολιτική ηγεμονία.

Επιπλέον, οι Κούρδοι είχαν αρχίσει να οργανώνονται πολιτικά. Πολλοί Κούρδοι διανοούμενοι συνδέθηκαν με την αριστερά και εντάχθηκαν στο TIP. Οι Κούρδοι φοιτητές σχημάτισαν τη δική τους οργάνωση, τους Επαναστατικούς Πολιτιστικούς Συλλόγους της Ανατολής (DDKO). Οι DDKO στήριζαν τους αγώνες της αριστεράς, εστίαζαν όμως το πολιτικό τους ενδιαφέρον στους αγώνες των Κούρδων της ανατολικής Τουρκίας. Οργάνωσαν μια

σειρά από διαδηλώσεις και συγκεντρώσεις “της Ανατολής” που στόχευαν να καταδείξουν δημόσια την απάνθρωπη μεταχείριση των Κούρδων της ανατολικής Τουρκίας από τον τουρκικό στρατό.

Στο οξυμένο πολιτικό κλίμα της Τουρκίας, τα ρήγματα στην αριστερά δεν σταμάτησαν με τη διάσπαση του TIP. Το MDD πολυδιασπάστηκε. Πρώτα αποσχίστηκε η μαοϊκή φράξια, η οποία συγκρότησε το κίνημα του “Φωτός” (Aydinlik). Κατόπιν αποχώρησαν οι υποστηρικτές της ένοπλης πάλης. Από τους τελευταίους δημιουργήθηκαν δύο ομάδες. Η πρώτη με ιδρυτή τον Μαχίρ Καγιάν, ηγετική φυσιογνωμία του φοιτητικού κινήματος στην Άγκυρα, ονομάστηκε Λαϊκό Απελευθερωτικό Κόμμα-Μέτωπο της Τουρκίας (ΤΗΚΡ-Σ). Υποστήριζε το αντάρτικο πόλεων, σύμφωνα με το μοντέλο των λατινοαμερικανικών επαναστατικών κινήσεων της εποχής. Η δεύτερη ένοπλη οργάνωση ονομαζόταν Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός της Τουρκίας (ΤΗΚΟ) με ηγέτη τον Ντενίζ Γκεζμίζ, έναν από τους πιο σημαντικούς και δημοφιλείς ηγέτες του αριστερού φοιτητικού κινήματος. Σ’ αντίθεση με το ΤΗΚΡ-Σ, το ΤΗΚΟ ήταν υπέρ του αντάρτικου στην ύπαιθρο κατά το πρότυπο του αγώνα του Τσε Γκεβάρα.

Εντωμεταξύ, οι ισλαμιστικές οργανώσεις και οι φασιστικές κινήσεις άρχισαν να επιτίθενται στους αριστερούς με σκοπό να καταστείλουν τα αναπτυσσόμενα μαζικά κινήματα. Ένοπλοι φασίστες έκαναν επιθέσεις στα πανεπιστήμια και δολοφονούσαν αριστερούς φοιτητές. Την ίδια εποχή, οι ένοπλες αριστερές οργανώσεις υιοθέτησαν την τακτική των ληστειών σε τράπεζες προκειμένου να χρηματοδοτήσουν τον αγώνα τους. Ο μηχανισμός του κράτους έδειχνε ανίκανος να ελέγξει τα γεγονότα στη χώρα.

Η δεκαετία του '70 και το δεύτερο στρατιωτικό πραξικόπημα (1971-1980)

Αυτή την κατάσταση απόγνωσης του κρατικού συστήματος ακολούθησε το στρατιωτικό πραξικόπημα της 12ης Μαρτίου 1971. Με μια πρώτη ματιά, το πραξικόπημα φάνηκε πως θα είχε

έναν αριστερότροπο μεταρρυθμιστικό χαρακτήρα. Οι στρατηγοί τοποθέτησαν μια κυβέρνηση πολιτικών που είχε τέτοια κατεύθυνση. Η κυβέρνηση, όμως, άρχισε τις προσαγωγές και φυλακίσεις των αριστερών σε όλη την Τουρκία. Στα αστυνομικά τμήματα γίνονταν σκληρά βασανιστήρια κατά τη διάρκεια των ανακρίσεων των αριστερών συλληφθέντων.

Αντιμέτωπες με την κυβερνητική επίθεση στην αριστερά, οι ένοπλες αριστερές ομάδες άρχισαν μια σειρά επιθέσεων. Η δολοφονία του Ισραηλινού πρεσβευτή στην Τουρκία έδωσε στην κυβέρνηση την αφορμή για τις διώξεις εναντίον όλων των αντιφρονούντων. Οι φυλακές γέμισαν από αριστερούς και δημοκράτες στους οποίους ασκούνταν συστηματικά βασανιστήρια.

Σε συνδυασμό με την κυβερνητική καταστολή εις βάρος της αριστεράς, καταργήθηκαν όλα τα βασικά δημοκρατικά δικαιώματα και σε πολλές πόλεις συγκροτήθηκαν έκτακτα στρατοδικεία. Γενικά το πραξικόπημα οδήγησε στη σκληρή καταστολή όλης της αριστεράς.

Εντωμεταξύ, στα βουνά άρχισε την ένοπλη δράση του ο Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός (ΤΗΚΟ). Σύντομα, και μετά από μια στρατιωτική επιχείρηση, οι ηγέτες του κινήματος, Ντενιζ Γκεζμίζ, Χουσεΐν Ινάν και Γιουσούφ Ασλάν, συνελήφθησαν, καταδικάστηκαν σε θάνατο από στρατοδικείο και απαγχονίστηκαν στις 5 Μαΐου 1972. Τον ίδιο χρόνο, ο ηγέτης του αντάρτικου των πόλεων (ΤΗΚΡ-Σ) Μαχίρ Καγιάν και οι σύντροφοί του, αφού δραπέτευσαν από τις φυλακές του Μάλτεπε στην Άγκυρα, συνέλαβαν τρεις Άγγλους τεχνικούς ως ομήρους. Ο στρατός τούς εντόπισε σε ένα χωριό στη βόρεια Μικρά Ασία. Τα αιτήματά τους δεν έγιναν δεκτά και ακολούθησε βομβαρδισμός του κρησφύγετου, κατά τη διάρκεια του οποίου σκοτώθηκαν όλοι, αντάρτες και όμηροι.

Το πραξικόπημα φάνηκε να συντρίβει την εξέγερση της αριστεράς, αλλά η αντιπολίτευση του λαού και η γενική δυσανεμία δεν μπορούσε να αγνοηθεί. Μέσα σ' αυτό το γενικό κλίμα πολιτικής καταπίεσης, το κόμμα του Ετσεβίτ κέρδισε μεγάλη υποστήριξη και τελικά κέρδισε στις εκλογές που έγιναν στα τέλη του 1973. Το κόμμα του Ετσεβίτ σχημάτισε κυβέρνηση σε συνεργασία με το

νεοϊδρυθέν ισλαμιστικό Κόμμα της Εθνικής Σωτηρίας (MSP). Σύντομα, η νέα κυβέρνηση, κάτω από την κοινωνική πίεση, κήρυξε αμνηστεία και οι περισσότεροι από τους αριστερούς κρατούμενους απελευθερώθηκαν.

Μετά τη διακήρυξη της αμνηστείας, η κυβέρνηση Ετσεβίτ χρησιμοποίησε την κρίσιμη κατάσταση στην Κύπρο. Το υποστηριζόμενο από την ελληνική χούντα πραξικόπημα του Σαμπών στην Κύπρο, τον Ιούλιο του 1974, που έριξε την κυβέρνηση Μακαρίου και άρχισε να προωθεί την πολιτική της Ένωσης, έδωσε την αφορμή που από καιρό περίμενε η Τουρκία για να εισβάλει στο νησί. Είναι αλήθεια πως η τουρκοκυπριακή κοινότητα αντιμετώπιζε διακρίσεις και ρατσισμό εκ μέρους των κυβερνήσεων της ελληνικής πλειοψηφίας, όμως αυτό δεν δικαιολογεί τη στρατιωτική επέμβαση και την παρούσα κατάσταση στην Κύπρο.

Μετά την αμνηστεία οι αγωνιστές της αριστεράς συνέχισαν τον αγώνα τους, υποφέροντας όμως από τις πολλαπλές διασπάσεις και τους ανταγωνισμούς του πολιτικού τους χώρου. Η συνεργασία του κόμματος του Ετσεβίτ με τους ισλαμιστές δεν μπόρεσε να διαρκέσει. Η νέα κυβέρνηση "Εθνικού Μετώπου" σχηματίστηκε από το κόμμα ΑΡ του Ντεμιρέλ σε συνεργασία με όλα τα δεξιά κόμματα του κοινοβουλίου, συμπεριλαμβανομένου και του φασιστικού ΜΗΡ, το οποίο απέκτησε θέσεις κλειδιά στον κρατικό μηχανισμό.

Σταδιακά, οι αριστερές κινήσεις κέρδισαν μεγαλύτερη λαϊκή υποστήριξη. Αλλά η εμφάνιση της τρομοκρατίας των ακροδεξιών εναντίον της αριστεράς οδήγησε σε ένα είδος εμφυλίου πολέμου κατά τη διάρκεια του οποίου πάνω από πέντε χιλιάδες άνθρωποι σκοτώθηκαν. Εκτός, όμως, από τα φασιστικά αποσπάσματα θανάτου, η αριστερά έπρεπε να αντιμετωπίσει και τις εσωτερικές της διχόνοιες, οι οποίες σύντομα οδήγησαν σε ανοιχτές, αιματηρές συγκρούσεις.

Το φασιστικό ΜΗΡ χρησιμοποίησε επίσης και τις θρησκευτικές διαφορές του τουρκικού λαού. Ενθάρρυνε την εχθρότητα των σουνιτών εναντίον των αλεβίδων και υποστήριξε τις επιθέσεις εναντίον τους σε όλη την επικράτεια της χώρας. Η πιο φρικτή επίθεση ήταν αυτή που έγινε το 1979 στην πόλη Μαράς, όπου

οπαδοί του ΜΗΡ και φανατικοί σουνίτες εξόντωσαν όλη σχεδόν την κοινότητα των Αλεβίδων. Ο ακριβής αριθμός των νεκρών δεν ανακοινώθηκε ποτέ επίσημα. Εκατοντάδες σκοτώθηκαν και οι υπόλοιποι αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν σε άλλες τουρκικές πόλεις.

Σ' αυτό το κλίμα του ακήρυχτου εμφυλίου πολέμου οι κυβερνήσεις άρχισαν να χάνουν την επιρροή και την αποτελεσματικότητά τους. Οι αριστερές οργανώσεις ελέγχαν περισσότερα από τα μισά εργατικά συνδικάτα και άρχισαν να αποκτούν ισχυρές θέσεις επιρροής και στην επαρχία. Η αριστερά επηρέαζε την πολιτική σκηνή της Τουρκίας περισσότερο από κάθε άλλη φορά. Οι απεργίες, οι μαζικές διαδηλώσεις και πορείες, έγιναν καθημερινό φαινόμενο. Οι καπιταλιστές δεν ένιωθαν πια άνετα απέναντι σ' ένα πραγματικά επικίνδυνο, οργανωμένο εργατικό κίνημα. Αυτή η κατάσταση αποτέλεσε το καλύτερο πρόσχημα για την επιστροφή του στρατού στην εξουσία.

Από το τρίτο πραξικόπημα μέχρι σήμερα (1980-...)

Στις 12 Σεπτεμβρίου 1980, ο τουρκικός στρατός κατέλαβε ακόμα μια φορά την εξουσία με πραξικόπημα. Η κυβέρνηση και το κοινοβούλιο διαλύθηκαν και συγκροτήθηκε η Εθνική Αμυντική Επιτροπή που αποτελούνταν από αξιωματικούς του Επιτελείου. Σ' αντίθεση με τα προηγούμενα πραξικοπήματα, ο στρατός πήρε υπό τον έλεγχό του όλο τον κρατικό μηχανισμό.

Μέσα σε λίγες μέρες φάνηκε ο βασικός στόχος του πραξικοπήματος, η καταστροφή δηλαδή των αριστερών κινήσεων και της λαϊκής τους υποστήριξης. Δημιουργήθηκαν στρατοδικεία που καταδίκασαν πάρα πολλούς αριστερούς σε μεγάλες ποινές. Ο συστηματικός βασανισμός των συλληφθέντων έφτασε σε ανήκουστα επίπεδα. Όλοι οι ύποπτοι εργάτες, δημοσιογράφοι, νεολαίοι, δημόσιοι υπάλληλοι, βασανίζονταν σκληρά από την αστυνομία και το στρατό. Όλα τα πολιτικά και συνδικαλιστικά δικαιώματα καταργήθηκαν, τα πολιτικά κόμματα και οι οργανώσεις απαγορεύτηκαν, ακόμα και μη πολιτικοί σύλλογοι τέθηκαν εκτός νόμου,

και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης τέθηκαν υπό τον άμεσο έλεγχο του καθεστώτος.

Οι βασικοί στόχοι του στρατιωτικού καθεστώτος ήταν η εκμηδένιση κάθε είδους αντιπολίτευσης και η δημιουργία μιας νέας Τουρκίας που θα στηριζόταν στον πατριωτισμό και την υποταγή. Επιπλέον, το εργατικό κίνημα έπρεπε να 'συντριβεί' ώστε οι καπιταλιστές να αρχίσουν να έχουν και πάλι τα κέρδη που απολάμβαναν στο παρελθόν. Για να πετύχει, το καθεστώς - χρησιμοποιώντας τα μέσα μαζικής ενημέρωσης- δημιούργησε ένα νέο τύπο κεμαλισμού. Ακόμα και τα πανεπιστήμια συγκροτήθηκαν από την αρχή. Ένας νέος τύπος μιας απολίτικης και καπιταλιστικής κοινωνίας άρχισε να κατασκευάζεται.

Η νέα κυβέρνηση επέβαλε μια ιδιαίτερα βία καταστολή εις βάρος των αριστερών και των δημοκρατών. Πολλοί κρατούμενοι πέθαναν από βασανιστήρια και τα πτώματα τους δε βρέθηκαν ποτέ. Η αστυνομία τους χαρακτήριζε "αγνοούμενους" και αρνιόταν να δώσει οποιαδήποτε πληροφορία γι' αυτούς, ακόμα και στους συγγενείς τους. Εκτός από τα συστηματικά βασανιστήρια ο στρατός ακολούθησε την πολιτική της "εν ψυχρώ δολοφονίας" για τους αγωνιστές της αριστεράς. Πολλοί σκοτώνονταν στον τόπο που ανακαλύπτονταν. Η ίδια καταπίεση επιβλήθηκε και στις κουρδικές περιοχές. Στη φυλακή του Ντιγιαρμπακίρ τα βασανιστήρια ξεπέρασαν κάθε προηγούμενο και συνεχίζονταν καθημερινά για χρόνια.

Οι στρατιωτικοί ετοίμασαν ένα νέο αντιδημοκρατικό σύνταγμα που θα αντικαθιστούσε το παλιό, και, για να το νομιμοποιήσουν, το έθεσαν σε δημοψήφισμα. Προφανώς, δεν υπήρξε καμιά δυνατότητα προπαγάνδας εναντίον του νέου συντάγματος, το οποίο τελικά έγινε αποδεκτό από το 90% περίπου των ψηφοφόρων, με την ελπίδα ότι το καθεστώς τρόμου θα υποχωρούσε. Με το ίδιο δημοψήφισμα εκλέχθηκε Πρόεδρος της Τουρκίας, ο στρατηγός Κενάν Εβρέν.

Το 1983 έγιναν οι εκλογές, αν βέβαια μπορούμε να μιλήσουμε για κάτι τέτοιο, αφού όλοι οι υποψήφιοι και τα κόμματα επιλέχθηκαν και εγκρίθηκαν από τους στρατηγούς. Νικητής βγήκε ένα νέο κόμμα, αυτό της Μητέρας Πατρίδας, με αρχηγό τον

Τουργκούτ Οζάλ. Ήταν ένα συντηρητικό κόμμα που βασικό σκοπό είχε το μετασχηματισμό της κλειστής οικονομίας σε πραγματικά καπιταλιστική και ανοικτή στο διεθνές εμπόριο. Η πολιτική αυτή, άλλωστε, υποστηριζόταν και από τις ΗΠΑ. Πάντως, ακόμα και μετά τις εκλογές, οι στρατιωτικοί διατήρησαν την εξουσία. Όλα τα σώματα αποφάσεων του κρατικού μηχανισμού ήταν κάτω από τον έλεγχο του στρατού. Αυτή τη δυνατότητα την έδινε στο στρατό το νέο σύνταγμα.

Κατά τη διάρκεια του πρώτου μισού της δεκαετίας, το στρατιωτικό καθεστώς διέλυσε με επιτυχία κάθε δυνατότητα αριστερής αντιπολίτευσης. Παρ' όλα αυτά, στα ανατολικά της Τουρκίας αντιμετώπισε ένα αναπτυσσόμενο κουρδικό αντάρτικο, υπό την καθοδήγηση του Κουρδικού Εργατικού Κόμματος (ΡΚΚ), με ηγέτη ένα πρώην μέλος μιας κουρδικής νεολαιίστικης οργάνωσης, των Επαναστατικών Πολιτιστικών Συλλόγων της Ανατολής (DDKO), τον Αμπντουλλάχ Οτσαλάν. Στην πραγματικότητα, το στρατιωτικό καθεστώς και η κυβέρνηση Οζάλ, αν και είχαν καταφέρει να συντρίβουν κάθε αριστερή αντιπολίτευση που πρέσβευε την κοινωνική απελευθέρωση, απέτυχαν να νικήσουν το κουρδικό κίνημα που υποστήριζε την ιδέα της εθνικής απελευθέρωσης. Σταδιακά μάλιστα, το αντάρτικο κίνημα γνώρισε μεγάλη μαζικοποίηση στο ανατολικό τμήμα της χώρας¹.

Στα μέσα της δεκαετίας του 1980, το καθεστώς έγινε, με πολιτικούς όρους, πιο ελαστικό. Αυτό έδωσε τη δυνατότητα στα εναπομείναντα αριστερά κόμματα να εκφραστούν σε νόμιμο επίπεδο. Την ίδια εποχή έκανε την εμφάνισή του και το φεμινιστικό κίνημα, αποδεσμευμένο πλέον από τις μαρξιστικές οργανώσεις της δεκαετίας του 1970, που δεν άφηναν και πολλές πρωτοβουλίες ή δυνατότητες στις φεμινίστριες. Το νέο φεμινιστικό κίνημα, όπως και το αντίστοιχο οικολογικό, ήταν πιο ανεξάρτητο στην πολιτική του αλλά και περισσότερο μερικό στην αντίληψή του. Παράλληλα, εμφανίζεται και μια νέα, άγνωστη ως τότε, τάση στον πολιτικό χώρο της Τουρκίας: οι αναρχικοί. Αν και περιορισμένοι

¹Η άνοδος του κουρδικού εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος που ακολούθησε τη συντριβή των κινημάτων της αριστεράς, όπως επίσης και η άνοδος των ισλαμιστών, είναι χαρακτηριστική των δυνάμεων που απελευθέρωσε ή ακόμα και δημιούργησε το στρατιωτικό καθεστώς.

αριθμητικά και χωρίς τις αντίστοιχες εμπειρίες της τουρκικής αριστεράς, οι αναρχικοί θα επιδιώξουν να οργανωθούν και να δραστηριοποιηθούν, αρχικά γύρω από μια καινούρια έκδοση, το περιοδικό "Kara".

Η κυβέρνηση Οζάλ επιχείρησε να ενσωματώσει την τουρκική οικονομία στο διεθνές καπιταλιστικό σύστημα. Μείωσε τους υπερβολικούς δασμούς στις εισαγωγές και αύξησε τις εξαγωγές, συνάπτοντας δάνεια με υψηλά επιτόκια από τη Δύση και χρησιμοποιώντας τα σε προγράμματα υποδομής. Ο εργάτης άρχισε να κερδίζει λιγότερα απ' ό,τι στη δεκαετία του '70, εξαιτίας των χαμηλών μισθών - αποτέλεσμα των περιορισμένων συνδικαλιστικών δικαιωμάτων - και της υποτίμησης της τουρκικής λίρας. Ο μεγάλος δανεισμός και οι υψηλοί τόκοι που έπρεπε να πληρωθούν, καθώς και η διαδεδομένη διαφθορά στους κόλπους της διακυβέρνησης οδήγησαν σε μια πολύ σοβαρή οικονομική κρίση που συνεχίζεται ακόμα. Ειδικά η διαφθορά στους επιχειρηματικούς και κυβερνητικούς κύκλους, έγινε ο καθιερωμένος τρόπος συναλλαγών κατά τη διάρκεια της κυβέρνησης Οζάλ. Η οικονομική βοήθεια που ερχόταν από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και άλλα δυτικά ιδρύματα μοιραζόταν ανάμεσα σε κυβερνητικούς υπαλλήλους και επιχειρηματίες.

Αυτές οι εξελίξεις οδήγησαν στην ήττα της κυβέρνησης και στην άνοδο στην εξουσία του νέου κόμματος του Ντεμιρέλ, του Ορθού Δρόμου (DYP), που σχημάτισε κυβέρνηση σε συνεργασία με το νέο Σοσιαλδημοκρατικό Λαϊκιστικό Κόμμα (SDHP). Η νέα κυβέρνηση υποσχέθηκε περισσότερη δημοκρατία και λιγότερη διαφθορά. Φυσικά, οι υποσχέσεις της δεν έχουν ακόμα πραγματοποιηθεί. Η οικονομία βρίσκεται σε ακόμα μεγαλύτερη κρίση. Οι απολύσεις εργαζομένων είναι πλέον συνηθισμένο φαινόμενο, με αποτέλεσμα την αλματώδη αύξηση της ανεργίας. Καθώς η υποτίμηση της λίρας συνεχίζεται, οι μισθοί χάνουν ακόμα περισσότερο την αξία τους. Η οικονομική ύφεση συνεχίστηκε και μετά την ανάδειξη ως πρωθυπουργού της Τανσού Τσιλέρ στη θέση του Ντεμιρέλ, ο οποίος μεταπήδησε στην Προεδρία της Δημοκρατίας όταν ο Οζάλ, ξαφνικά, πέθανε.

Όσον αφορά τα δημοκρατικά δικαιώματα η κυβέρνηση συνε-

γασίας δεν έχει κάνει και πολλά πράγματα. Τα εθνοτικά δικαιώματα των Κούρδων συνεχίζουν να μην αναγνωρίζονται. Στην πραγματικότητα, η κυβέρνηση αντί να επιχειρήσει να δώσει πολιτικά δικαιώματα στους Κούρδους ώστε το ζήτημα να επιλυθεί πολιτικά, έχει εξαπολύσει έναν αιματηρό πόλεμο στα ανατολικά της χώρας εναντίον του κουρδικού αντάρτικου. Ο στρατός δεν επιτίθεται πια μόνο εναντίον των ανταρτών αλλά εναντίον όλου του κουρδικού πληθυσμού των ανατολικών επαρχιών. Καταστρέφουν κουρδικά χωριά και πόλεις που θεωρούνται ύποπτα για βοήθεια προς τους αντάρτες και αναγκάζουν τον κουρδικό πληθυσμό να μεταναστεύει στα δυτικά, στις “μητροπόλεις” της χώρας, όπου οι περισσότεροι ζουν κάτω από άθλιες συνθήκες φτώχειας, συνήθως σε παραγκουπόλεις.

Οι αντιδραστικές δυνάμεις δεν επιτίθενται μόνο εναντίον των Κούρδων, αλλά και εναντίον των Αλεβίδων. Τον Ιούλιο του 1993, φανατικοί ισλαμιστές χτύπησαν ένα αλεβίτικο συνέδριο στη Σεβάστεια· έκαψαν το ξενοδοχείο που φιλοξενούσε το συνέδριο σκοτώνοντας 37 ανθρώπους. Οι αστυνομικές δυνάμεις παρακολουθούσαν το γεγονός χωρίς να αντιδράσουν¹.

Στις τοπικές εκλογές του 1994, έγινε φανερή η ανάπτυξη του ισλαμιστικού κινήματος. Το ριζοσπαστικό ισλαμιστικό Κόμμα της Ευημερίας κέρδισε τον έλεγχο πολλών μεγάλων πόλεων, συμπεριλαμβανομένης της Άγκυρας και της Ισταμπούλ. Αν και ο αριθμός των ψήφων φαίνεται να έχει ελάχιστα αυξηθεί σε σχέση με τη δεκαετία του 1970, έχουν αποκτήσει πολύ μεγάλη δημοτικότητα. Η επιτυχία τους οφείλεται, βασικά, στην αποτυχία των πολιτικών κομμάτων αριστεράς και δεξιάς. Σ’ αυτές τις συνθήκες στασιμότητας της οικονομίας και ακήρυχτου πολέμου στο Κουρδιστάν, ο λαός δείχνει πως έχει χάσει σχεδόν κάθε ελπίδα για το μέλλον και πως έχει δοκιμάσει όλες τις εναλλακτικές πολιτικές λύσεις. Σ’ αυτό ακριβώς το κλίμα, οι ριζοσπάστες ισλαμιστές, ως μια μη δοκιμασμένη λύση, υπόσχονται ισότητα στην οικονομική ευημερία και έναν μετριοπαθή εθνικισμό.

¹ Τον καιρό που γραφόταν αυτό το κείμενο δεν είχαν γίνει ακόμα οι εξεγέρσεις των Αλεβίδων στην Ισταμπούλ (Μάρτιος 1995). Για τους Αλεβίδες και την εξέγερσή τους βλ. στο ARKADAS (μία έκδοση για τις κινούμενες πόλεις, Απρίλιος 1995).

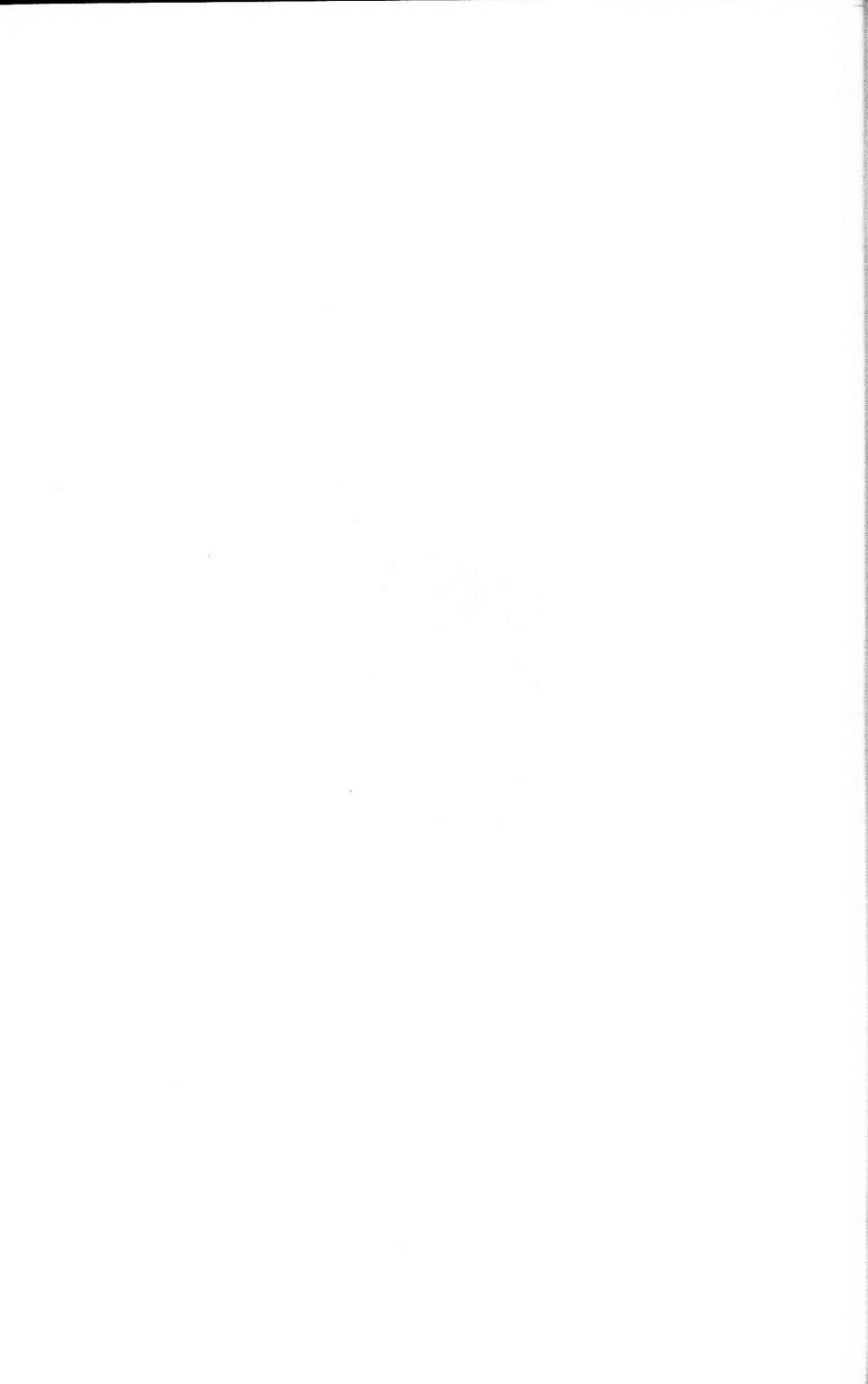
Από την άλλη πλευρά, ο κρατικός μηχανισμός βρίσκεται σε κατάσταση πανικού. Είναι ανίκανος να βελτιώσει την κατάσταση της οικονομίας (δεν μπορούν πια να δανείζονται αρκετά χρήματα από τη Δύση) αλλά και να σταματήσει την κουρδική εξέγερση. Οι κρατούντες γνωρίζουν ότι έχουν χάσει κάθε αξιοπιστία στη συνείδηση του λαού.

ΤÜRKİYE: DÜNÜ VE BUGÜNÜ

1994'te Londra'da Karambol Yayınları'nın bastığı, Gün Zileli ile İlhan Tekin'in kaleme aldığı çağdaş Türk siyasi tarihi üzerine olan kitapçığın çevirisi.

**ΓΡΑΜΜΑ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ**

Το παρακάτω κείμενο είναι ένα γράμμα από το αναρχικό περιοδικό Ates Hirsizi (Κλέφτες της Φωτιάς) της Κωνσταντινούπολης. Το γράμμα περιέχει και κάποιες σύντομες αναφορές στην σημερινή πολιτική κατάσταση στην Τουρκία, και συγκεκριμένα στα δύο σημαντικότερα ζητήματα που αντιμετωπίζει η χώρα: το κουρδικό ζήτημα και την άνοδο των ισλαμιστών.

Αγαπητοί φίλοι. Μετά από αρκετό καιρό καταφέρνω να σας γράψω για να σας παρουσιάσω μια εικόνα της σημερινής πολιτικής κατάστασης στην Τουρκία.(...)

Μετά το πραξικόπημα του 1980, η Τουρκία έχει καταφέρει να πετύχει την κοινωνική ειρήνευση στο εσωτερικό της, εις βάρος βεβαίως της ζωής χιλιάδων επαναστατών. Το πρώτο χτύπημα σ' αυτήν την τεχνητή σταθερότητα έγινε από το PKK στα 1984. (...) Οι κυρίαρχες τάξεις επέμειναν πολύ στην πολιτική της οικονομικής φιλελευθεροποίησης θεωρώντας πως έτσι θα κατέστellaν κάθε κοινωνική αντιπολίτευση, όπως ακριβώς έκαναν και οι Ευρωπαίοι εταίροι τους. (...) Από την άλλη πλευρά τα "μειονοτικά" ή εθνικά προβλήματα δημιούργησαν ένα νέο μέτωπο ενάντια στις κυρίαρχες τάξεις. Όλα τα παραπάνω ζητήματα έκαναν την εμφάνισή τους από το 1984 και μετά.

Από το 1984 ως το 1990 οι δραστηριότητες του αριστερού κινήματος αυξήθηκαν ραγδαία. Το καθεστώς ασχολούνταν στο ίδιο διάστημα με δύο ζητήματα. Καταρχήν, με την καταστολή της κοινωνικής αντιπολίτευσης έτσι ώστε να μην οδηγήσουν οι δραστηριότητές της σε μια επαναστατική έκρηξη. Επίσης, με την αναδιαμόρφωση της κοινωνίας και της οικονομίας προς την κατεύθυνση της καπιταλιστικής ολοκλήρωσης. Αν και στην περίπτωση της κοινωνικής αντιπολίτευσης δεν είχαν απόλυτη επιτυχία, κατάφεραν να οικοδομήσουν τις βάσεις για τη μετάβαση της Τουρκίας στο σύγχρονο καπιταλιστικό μοντέλο. Μετά το 1993 σημειώθηκαν κάποιες βασικές αλλαγές. Πρώτα απ' όλα ο ένοπλος αγώνας του PKK έχασε πολύ από τη δυναμική του, αφού η ηγεσία του συγκέντρωσε την προσοχή της στην άσκηση της λεγόμενης "επαναστατικής διπλωματίας".

Εξάλλου η διεθνής αποτυχία του σοσιαλισμού επηρέασε και την τουρκική επαναστατική αντιπολίτευση που εμπνεόταν ακόμα στο σύνολό της από τα σοσιαλιστικά οράματα. Επαναστατικές ομάδες, νόμιμα και παράνομα κόμματα, εργατικές και φοιτητικές ενώσεις, ακόμα και τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα έχασαν τη δύναμή τους. Επιπλέον, η μετάβαση στα σύγχρονα καπιταλιστικά μοντέλα άρχισε ήδη να δίνει τους καρπούς της. Χαρακτηριστική περίπτωση ήταν η ενίσχυση του ρόλου των μ.μ.ε. και η δημιουργία των πρώτων ιδιωτικών ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών, που πρωταγωνίστησαν στην προπαγάνδα παραπληροφόρησης του λαού. Ταυτόχρονα η κρατική καταστολή εντάθηκε και συστηματοποιήθηκε περισσότερο παρά ποτέ. Αγωνιστές εκτελούνταν εν ψυχρώ στους δρόμους, χωρίς καμιά νομότυπη διαδικασία. Ο αριστερός τύπος λογοκρίνονταν ή κατάσχονταν στα ίδια τα τυπογραφεία. Οι φυλακές γέμισαν με διανοούμενους, δημοσιογράφους, συνδικαλιστές και άλλους αντικαθεστωτικούς.

Ενώ η αριστερή αντιπολίτευση καταδιωκόταν με αυτόν τον τρόπο, η ισλαμιστική δεξιά αντιπολίτευση κέρδιζε έδαφος, υποστηριζόμενη από τους κρατικούς μηχανισμούς. Το κράτος σχεδίαζε να χρησιμοποιήσει τους ισλαμιστές κατά των Κούρδων και των αριστερών. Οι ίδιοι οι ισλαμιστές σε πολλές περιπτώσεις προχώρησαν σε εκκαθαρίσεις και δημόσιες δολοφονίες γνωστών διανοουμένων και δημοσιογράφων, χωρίς να συναντήσουν καμιά αντίδραση από την πλευρά του κράτους. Μετά το 1994 όμως, άρχισε να χάνει τον έλεγχο πάνω στους ισλαμιστές με αποτέλεσμα τη σημερινή κατάσταση (...).

Αυτή τη στιγμή η Τουρκία προσπαθεί ν' αντιμετωπίσει δύο σημαντικές συγκρούσεις: τον κουρδικό εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα και την ιστορική διαμάχη ανάμεσα στους υποστηρικτές του κοσμικού κράτους και τους φονταμενταλιστές ισλαμιστές. Κατά τη διάρκεια των 12 χρόνων του αιματηρού πολέμου στο τουρκικό Κουρδιστάν η Τουρκία είχε μία και μόνη προσέγγιση στο ζήτημα: τη στρατιωτική του λύση. Η αποτυχία αυτής της προσέγγισης έχει γίνει σε όλους φανερή. Ο τουρκικός στρατός κατάφερε να σημειώσει αρκετές επιτυχίες εις βάρος των κουρδικών δυνάμεων, ιδιαίτερα στις πόλεις. Οι δραστηριότητές του όμως στα βουνά, με τις

καταστροφές χωριών, τις συνεχείς διώξεις και τις φυλακίσεις, δημιούργησαν ένα επιπλέον κοινωνικό πρόβλημα στις δυτικές πόλεις της χώρας, όπου αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν χιλιάδες Κούρδοι χωρικοί.

Από την άλλη πλευρά, το κουρδικό ζήτημα προκάλεσε το διεθνές ενδιαφέρον και έγινε μόνιμο πρόβλημα για τις διπλωματικές σχέσεις της Τουρκίας. Το οικονομικό, επίσης, βάρος του πολέμου έχει πλέον γίνει αβάσταχτο για τη χώρα. Οι επενδύσεις έχουν σταματήσει, ο πληθωρισμός αγγίζει το 100%, οι τιμές των βασικών αγαθών για το νοικοκυριό ανεβαίνουν κάθε μέρα. Στο διπλωματικό πεδίο η Τουρκία δεν μπορεί πια να πείσει τους Ευρωπαίους πως δεν υπάρχει κουρδικό ζήτημα και βρίσκεται πιεσμένη από τις διπλωματικές δραστηριότητες του PKK που συνεργάζεται με αρκετές δυτικές χώρες. Ενίοτε εμφανίζονται και απόψεις από κύκλους των μ.μ.ε. ή της διοίκησης, που μιλούν για ειρήνευση αλλά γρήγορα φιμώνονται από τους υπερασπιστές της “στρατιωτικής λύσης”. Τελευταία το PKK κήρυξε μονομερή κατάπαυση των εχθροπραξιών (Δεκ. 1995-Αύγ. 1996) αλλά η συνέχιση του πολέμου από τον τουρκικό στρατό οδήγησε σε νέες συγκρούσεις. Φαίνεται πως το PKK θα συνεχίσει για κάποιο διάστημα τις στρατιωτικές δραστηριότητες για να φέρει την Τουρκία στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων. Αυτό βέβαια σημαίνει πιο πολλές αιματηρές συγκρούσεις και θύματα και από τις δύο πλευρές. (...)

Η διαμάχη ανάμεσα στους υποστηρικτές του κοσμικού κράτους και τους φονταμενταλιστές ισλαμιστές αποτελεί το δεύτερο κρίσιμο ζήτημα που απασχολεί τη χώρα. Οι φονταμενταλιστές κέρδισαν πραγματική δύναμη μετά το 1980 κατορθώνοντας σιγά σιγά να κερδίσουν σημαντικά πόστα στον κρατικό μηχανισμό. Στη δεκαετία του 1990 συγκρότησαν μια πλατιά αντιπολίτευση στις κεντροδεξιές κυβερνήσεις. Το ζήτημα της ανάπτυξης του ισλαμιστικού κινήματος συζητιέται πολύ από κύκλους διανοουμένων στην Τουρκία. Η πιο γνωστή άποψη είναι αυτή που λέει πως το ισλαμιστικό κίνημα δημιουργήθηκε όταν, με την απουσία μιας ισχυρής αριστεράς, οι εξαθλιωμένοι προλετάριοι στράφηκαν προς το Ισλάμ. Μια άλλη εκτίμηση υποστηρίζει πως η ηθικοκοινωνική “μόλυνση” που προήλθε από τον άκρατο καπιταλισμό έσπρωξε το

λαό προς τις τάξεις των ισλαμιστών που θεωρούνται “καθαροί” και “αγνοί”.

Οι ισλαμιστές εκπροσωπούνται βασικά από το Κόμμα της Ευημερίας (Refah), αν και υπάρχουν και κάποιες άλλες μικρές οργανώσεις και κόμματα. Η αύξηση της επιρροής του Refah σημειώθηκε πρώτα στις εκλογές του 1992 και τρία χρόνια αργότερα, στις εκλογές του 1995 βγήκε πρώτο κόμμα. Οι κυρίαρχες τάξεις της χώρας ήλθαν τότε αντιμέτωπες με το δίλλημα εάν έπρεπε να εμποδίσουν την άνοδο των ισλαμιστών στην εξουσία, γεγονός που θα μπορούσε να οδηγήσει σε εμφύλιο πόλεμο, ή να επιτρέψουν να σχηματιστεί κυβέρνηση με τον Ερμπακάν, προκειμένου να ενσωματωθεί το κόμμα στο σύστημα. Τελικά ο στρατός επέτρεψε την άνοδο του Refah στην εξουσία και τη συγκρότηση κυβέρνησης συνασπισμού με το Κόμμα του Ορθού Δρόμου (DYP), θεωρώντας πως το δεύτερο δεν θα άφηνε το πρώτο να υλοποιήσει τις υποσχέσεις του και έτσι η αξιοπιστία του θα πληγόταν.

Το πρώτο διάστημα της διακυβέρνησης από τον παραπάνω συνασπισμό η εκτίμηση αυτή επαληθεύτηκε, το Refah δεν πήρε τα μέτρα που προεκλογικά υποσχόταν και δημιουργήθηκαν προβλήματα στο εσωτερικό του. Συμπεριφέρθηκε με μετριοπάθεια και προσπάθησε να πείσει την κοινή γνώμη ότι δεν επιθυμεί την επιβολή του ισλαμικού νόμου. Σταδιακά ο κόσμος άρχισε να συνηθίζει στην ιδέα της κυβέρνησης υπό το Refah και να σκέφτεται πως οι φόβοι από την παρουσία των ισλαμιστών στην εξουσία ήταν υπερβολικοί. Στα μέσα του Αυγούστου όμως, περίπου δύο μήνες μετά την άνοδό του στην εξουσία, το Refah άλλαξε ξαφνικά πολιτική. Πρώτα απ’ όλα άρχισε την προσπάθεια εκκαθάρισης του κρατικού μηχανισμού από οπαδούς του κοσμικού κράτους, που αποτελούν τους μόνιμους υπαλλήλους των κρατικών υπηρεσιών. Στη συνέχεια ο πρωθυπουργός Ερμπακάν ξεκίνησε περιοδεία στις μεσανατολικές και μουσουλμανικές χώρες μετατοπίζοντας το βάρος των διπλωματικών σχέσεων της Τουρκίας προς την Ανατολή. Τέλος, το Refah ανοιχτά καταδίκασε την αμερικανική πολιτική στο Ιράκ. Η συμπεριφορά αυτή θορόβησε πολύ τους Τούρκους καπιταλιστές, ιδιαίτερα η στάση προς τις ΗΠΑ. Από την άλλη πλευρά, δημόσιες συγκεντρώσεις ισλαμιστών και δηλώ-

σεις βουλευτών του Refah ότι θα ανατρέψουν τους “αμαρτωλούς υπέρμαχους του κοσμικού κράτους” και θα δημιουργήσουν μια νέα κοινωνία που θα βασίζεται στον ισλαμικό νόμο, προκάλεσαν νέες ανησυχίες.

Από τις αρχές Σεπτεμβρίου η ειδησεογραφία ασχολείται καθημερινά με το Refah, σαν να παρουσιάζει μια νέα σειρά σκανδάλων. Το Refah αναγκάστηκε να επιτεθεί στον κοσμικό χαρακτήρα του κράτους αφού αυτό ήταν ένα βασικό επιχείρημα προς τους οπαδούς του. Αμέσως μετά τις ριζοσπαστικές κινήσεις του Refah ακολούθησαν και οι πρώτες αντιδράσεις του καθεστώτος, ιδιαίτερα από τους στρατιωτικούς. Οι στρατηγοί δήλωσαν ότι “δεν θα έμεναν απαθείς στην προσπάθεια μετατροπής της σύγχρονης Τουρκίας σε ισλαμικό κράτος”. Πριν από λίγες μέρες άλλη μια είδηση προβλήθηκε πολύ από τα μ.μ.ε. Στρατιωτικοί κύκλοι υποστήριξαν πως ο Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού Ισμάηλ Χακί Καράνταγι επέδωσε μεμοράντουμ στον Ερπακάν με αίτημα να μην διαταραχθούν ο χαρακτήρας του καθεστώτος και η παραδοσιακή εξωτερική πολιτική. Η είδηση δεν επιβεβαιώθηκε αλλά έγινε φανερό πως οι πολέμιοι των ισλαμιστών κάλεσαν το στρατό να επέμβει. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της “Τζούμχουριέτ” που εδώ και ένα μήνα ζητάει άμεση παρέμβαση των στρατιωτικών. Στην πραγματικότητα ο στρατός προσπαθεί ουσιαστικά να τρομοκρατήσει την κοινωνία με ένα ακόμα πραξικόπημα. Αν και φυσικά κανείς δεν μπορεί να είναι σίγουρος για το τί θα συμβεί στην Τουρκία.(...)

Απέναντι σ’ αυτήν την κατάσταση, οι δυνάμεις της αριστεράς είναι ανοργάνωτες και διασπασμένες. Τα δύο σοσιαλδημοκρατικά κόμματα (DSP και CHP) ουσιαστικά δεν λειτουργούν. Κάποια άλλα μικρά μαρξιστικά κόμματα (SIP, ÖDP, EMEK, IP) είναι εντελώς ανίσχυρα. Η εργατική συνμοσπονδία DISK έχει πια μετατραπεί σε δεξιά και αντιδραστική οργάνωση. Ένα νεοϊδρυθέν κόμμα, το Δημοκρατικό Κίνημα Ειρήνης (DBH), αυτοπαρουσιάζεται ως υποστηρικτής των Αλεβίδων αλλά φαίνεται πως στηρίζεται έμμεσα από το κράτος. Οι ριζοσπαστικές μαρξιστικές οργανώσεις προσπαθούν να δημιουργήσουν ένα κοινό μέτωπο αντίστασης αλλά ταλαιπωρούνται από εσωτερικές συγκρούσεις και διαφω-

νίες. Ακόμα πάντως κι αν κατορθώσουν να ενωθούν δεν θα είναι για πολύ, επειδή πρόκειται βασικά για αυταρχικές και δογματικές οργανώσεις. Και ο νέος χώρος των αναρχικών παρουσιάζεται διχασμένος, ανοργάνωτος και μπερδεμένος ως συνήθως. Μόνο το κίνημα των φυλακών έχει συναντήσει κάποια ανάπτυξη και επιτυχία και έχει καταφέρει να ξεπεράσει τις επιμέρους εσωτερικές διαφωνίες.

Το ότι οι μέρες που έρχονται θα είναι δύσκολες δεν αποτελεί βέβαια μυστικό. Από την πλευρά μας προσπαθούμε να οργανωθούμε και να προετοιμαστούμε για τις εξελίξεις, όσο μπορούμε φυσικά...

Θερμούς χαιρετισμούς. Θα τα ξαναπούμε σύντομα.

Ισταμπούλ, 10 Οκτωβρίου 1996.

TÜRKİYE'DEN MEKTUP

İstanbul'da anarşistlerin çıkardığı "Ateş Hırsızı" adlı dergide yayınlanan ve Türk ve Kürt arkadaşların yazdığı mektup, bugün Türkiye'nin en önemli iki sorununa da yollamalarda bulunuyor: Kürt sorunu ve islami hareketin yükselişi.

SAVAŞ & BARIŞ A.Ş.

(Yunan - Türk zıtlaşması üzerine yaklaşımlar)

Hareketli Şehirler'in (Kinumenes Polis) bir yayınıdır

Selanik, Aralık 1996

*işim için: Posta kutusu 50473 Posta kodu: 54013 Selanik

★ Εισαγωγή

★ Σημειώσεις για τον ελληνοτουρκικό ανταγωνισμό

★ Αναφορά στη Δυτική Θράκη

★ Η Τουρκία χθες και σήμερα

★ Γράμμα από την Τουρκία